

Specifika zacházení s vězněnými cizinci

Jindřiška Kvačková

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jindřiška KVAČKOVÁ**
Osobní číslo: **H118165**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Specifika zacházení s vězňými cizinci**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkumu v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena na:

- současné problémy Vězeňské služby ČR,
- retrospektivu zacházení s cizinci ve VTOS,
- specifika výkonu trestu odnětí svobody s cizinci jako vězněnou sociální skupinou.

Součástí práce bude výzkum zaměřený na možnosti zacházení s vězňými cizinci.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

Černíková, V., Makariusová, J. Sociální ochrana. Praha: 1996.

Hála, J. Teorie a praxe vězeňství II. České Budějovice: 1999.

Scheinost, M. Trestná činnost cizích státních příslušníků v ČR a etnický faktor v organizované kriminalitě. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1996.

Šišková, T. Menšiny a migranti v ČR. Praha: Portál, 2001.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce:

16. března 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2013

V Brně dne 16. března 2012

prof. PhDr. Pavel Múhlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

JUDRIJKA KVAČKOVÁ

Jméno, příjmení studenta

V Brně 10. 10. 2012

.....
Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce je zaměřena na problematiku cizinců ve výkonu trestu odnětí svobody. Sestává ze tří kapitol, z nichž první dvě jsou teoretického charakteru, třetí je prezentací výzkumu. Jejím cílem je popsat a ověřit současný stav kvality života odsouzených cizinců v českých věznicích na základě kvantitativního výzkumu a statistické komparace.

Klíčová slova: cizinec, komunikace, migrace, Slováci, Ukrajinci, Vietnamci, výkon trestu odnětí svobody, zákony.

ABSTRACT

This bachelor thesis is focused on the issues concerning foreigners who serve their sentence in prison. It consists of three chapters. First two of them are theoretical and the third one is the research presentation. The aim of the thesis is to describe and verify contemporary state of the quality of life of convicted foreigners in Czech prisons on the basis of quantitative research and statistical comparison.

Keywords: communication, foreigner, imprisonment, laws, migration, the Slovaks, the Ukrainians, the Vietnamese.

Poděkování

Děkuji panu doc. PhDr. Miloslavu Jůzlovi, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce a poskytování rad. Také bych chtěla poděkovat panu Ing. Františku Vlachovi za pomoc při grafickém zpracování bakalářské práce. Poděkování patří rovněž mým blízkým za emoční podporu, trpělivost a prostor, který mi vytvořili k nerušené práci.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 CIZINCI NA ÚZEMÍ ČR.....	11
1.1 MIGRACE A IMIGRACE JAKO SOCIÁLNÍ FENOMÉN	11
1.2 CIZINCI V ČESKÉ REPUBLICE	13
1.3 SOCIÁLNÍ A KULTURNÍ CHARAKTERISTIKY CIZINCŮ V ČR.....	14
1.4 INTEGRACE CIZINCŮ A IMIGRAČNÍ POLITIKA ČR.....	17
1.5 KRIMINALITA CIZINCŮ NA ÚZEMÍ ČR	20
2 VÝKON VĚZEŇSTVÍ V ČR	21
2.1 ORGANIZACE A ÚKOLY VS ČR.....	22
2.2 PRÁVNÍ ÚPRAVA VV SE ZAMĚŘENÍM NA CIZINCE	27
2.3 PRÁVNÍ ÚPRAVA VTOS SE ZAMĚŘENÍM NA CIZINCE	32
2.4 PROGRAMY ZACHÁZENÍ S CIZINCI	37
II PRAKTICKÁ ČÁST	40
3 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ A ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT.....	41
3.1 CÍL ŠETŘENÍ A STANOVENÍ ZÁKLADNÍHO VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU	41
3.2 POPIS ZKOUMANÉHO VZORKU	42
3.3 CHARAKTERISTIKA A STRUKTURA DOTAZNÍKU	42
3.4 ANALÝZA A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ.....	43
3.5 UKAZATELE VÝVOJE POČTU ODSOUZENÝCH CIZINCŮ	48
3.6 SHRnutí A DOPORUČENÍ PRO ZACHÁZENÍ S VĚZNĚNÝMI CIZINCI.....	52
ZÁVĚR	54
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	56
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	59
SEZNAM OBRÁZKŮ	60
SEZNAM TABULEK.....	61
SEZNAM PŘÍLOH.....	62

ÚVOD

Ještě před rokem 1990 nebyla položka „cizinci“ v českém vězeňství sledována. V českém (nikoliv v československém) vězeňství proto, že již od roku 1969 spadal tento resort pod národní ministerstvo spravedlnosti, kdy pod vlivem politických událostí došlo k secesi některých ministerstev na česká a slovenská. Tento stav platí i od roku 1993, kdy se tehdejší Československá federativní republika definitivně rozdělila na Českou republiku a Slovenskou republiku.

Prolomení tzv. „železné opony“ mezi Východem a Západem přineslo pro naši společnost nepopíratelně celou řadu demokratických změn, jež se odrazily ve všech směrech života všech našich občanů. Jedním z prvních opatření byla i transformace českého vězeňství, zahájená ještě v roce 1989 propuštěním politických vězňů a následnou rozsáhlou amnestií, udělenou počátkem roku 1990 tehdejším prezidentem, Václavem Havlem. Dalšími kroky transformace byly tzv. demilitarizace vězeňské služby (v té době ještě Sboru nápravné výchovy), což znamenalo zcivilňování většiny pracovníků věznic, dále deprizonizace (tj. postupné odstraňování negativních vlivů a podmínek vězeňství) a humanizace vězeňství jako zavádění lidských přístupů za dodržování zákonnosti. Všechny uvedené procesy pak směřovaly k celkové demokratizaci vězeňství, jakožto odrazu demokratizace celé společnosti.

Otevření se světu, jímž otrásala další sociální a politická hnutí zejména v zemích tzv. „východního bloku“, však vneslo do naší společnosti i celou řadu negativních jevů, později přejmenované na sociálně patologické jevy. Jejich důsledky se odrazily i v penitenciární praxi. Ne všichni turisté, návštěvníci a přistěhovalci (uprchlíci), zajímající se o práci a trvalý pobyt či hledající v České republice azyl, přijížděli s dobrými úmysly. Své nekalé záměry pak často proměňovali v trestné činy, za což byli mnozí po právu potrestáni, a to až trestem odnětí svobody. České (ale i slovenské) věznice se začaly rázem plnit cizinci všech národností s rozmanitou trestnou činností. Bylo načase, aby si vězeňská služba tento stav uvědomila a začala provádět taková opatření, jimiž by eliminovala vlivy cizinců ve vězeních. Objevil se nový fenomén – věznění cizinci. Vzhledem k tomu, že nejen příslušníci států a národů, ale i různá jejich etnika mají své zvyklosti, víru, tradice a rituály, je třeba brát tyto faktory v úvahu a jednak je respektovat, na druhé straně však počítat s jejich nevyzpytatelností a zneužití vůči nejen Vězeňské službě ČR, ale vůči celé české společnosti.

Předpokladem pro stanovení hlavního cíle bakalářské práce je zjistit současný stav cizinců v českých věznicích, za jakou trestnou činnost jsou posíláni do vězení, ale především, v jakých sociálních podmínkách se ocitají a jak je s nimi ze strany vězeňské služby zacházeno. K tomu poslouží analýza vyplývající z dotazníkového šetření uplatněného ve čtyřech českých věznicích.

Cílem bakalářské práce je zjistit, zda cizinci ve výkonu trestu odnětí svobody v českých věznicích jsou relativně „spokojeni“, zda jsou naplňována jejich práva a zda i oni plní své povinnosti vyplývající z českých zákonů (zákon č. 169/1999 Sb.). Součástí práce bude i případné předložení návrhu na vytváření kvalitnějších podmínek pro zacházení s cizinci ve výkonu trestu odnětí svobody v České republice, pakliže k tomu budou důvody vyplývající z šetření. K tomu poslouží celková struktura a koncepce bakalářské práce.

Celá práce je rozdělena do dvou částí. V části teoretické ve dvou na sebe navazujících kapitolách je řešena problematika života cizinců na našem území s přihlédnutím k širším kulturně historickým aspektům. V první kapitole se věnuji problematice migrace a imigrace, jejich příčinám a formám. Součástí kapitoly je i poukázání na výrazně negativní sociální fenomén, a tím je trestná činnost páchaná cizinci na našem území. Současně zde přibližuji i problematiku trvalého pobytu cizinců na našem území spojenou s otázkami azylové a imigrační politiky státu. V návaznosti na sociální a kulturní specifika vybraných skupin cizinců pak charakterizují jejich trestnou činnost.

Teoretická část je završena druhou kapitolou věnovanou českému vězeňství se zaměřením na vlastní výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody vězňených cizinců, na její organizační strukturu, činnost a úkoly.

Praktická část práce navazuje na informace uvedené v teoretické části. Na jejich základě byly stanoveny cíle vlastního dotazníkového šetření a hlavní výzkumný problém. Následně je představena struktura a charakteristika dotazníku, jenž byl zadán náhodně vybranému vzorku cizinců ve výkonu trestu odnětí svobody prostřednictvím odborných zaměstnanců VS ČR. Získané údaje byly analyzovány a interpretovány ve vztahu k současnému vězeňství a na jejich základě byla formulována určitá doporučení, návrhy týkající se především v současnosti realizovaných programů zacházení, jež by mohly v konečném důsledku přispět k efektivnějšímu zacházení s vězňenými cizinci a přispět i k jejich lepší reintegraci do majoritní společnosti.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 CIZINCI NA ÚZEMÍ ČR

V této kapitole bakalářská práce přibližuje základní aspekty života cizinců na území České republiky. Za výchozí pojmy této kapitoly považují fenomén migrace, jenž je jedním ze základních globálních sociálních jevů. Protože Česká republika je dnes již organickou součástí globální společnosti, je zřejmé, že fenomény, jež budou následně vysvětlovány a přibližovány na globální úrovni, obdobně platí na lokální úrovni České republiky.

1.1 Migrace a imigrace jako sociální fenomén

V úvodu této kapitoly je třeba připomenout, že schopnost, či potřeba migrace (přesunů, či cestování) je jednou ze základních potřeb člověka, jež mu je pravděpodobně vlastní, je zakódována v jeho genetické výbavě a patří k jeho základním instinktům. Již fakt, že člověk jako biologický druh dokázal velmi rychle osídlit prakticky celou zeměkouli a usídlit se i v klimaticky velmi nepříznivých podmínkách, je dokladem jeho neobvyklé adaptability a schopnosti vyhledávat nové vhodnější podmínky k vlastnímu životu. Je zřejmé, že migrace lidského druhu má své biologické a sociálně historické kořeny, a není vhodné proto předpokládat, že by tomu v současnosti bylo jinak a tento charakteristický rys člověka by pod tlakem jiných vnějších okolností vymizel, spíše se bude prohlubovat a rozšiřovat.

Odhaduje se, že asi 2 % světové populace jsou neustále v pohybu, mimo svou mateřskou zemi, kde se původně narodily, žije přibližně 125 miliónů lidí a každý rok přibývají další 4 milióny (Šišková, 1998, s. 39).

Migraci můžeme charakterizovat jako „...*pohyb obyvatelstva z místa na místo, jedné země do druhé...*“ (Šišková, 1998, s. 38). Tento pohyb měl zpravidla masivní charakter, to znamená, že se ho účastnily celé velké sociální skupiny, rody, kmeny, etnické skupiny, či lidé spojení společným náboženstvím nebo sociálním postavením. Příčiny těchto masivních přesunů obyvatelstva mohou být nejrůznější.

Jednou nejstarších forem migrace je odchod do tzv. exilu. Jako exulanty označujeme zpravidla ty, „*kterí opouštějí svou zem proto, že jsou v ní pronásledováni pro své náboženské přesvědčení*“ (Šišková, 1998, s. 38). Dnes tento pojem vnímáme jako spíše historický a při popisu současné migrace se již nepoužívá.

Jako další významné příčiny současné migrace můžeme uvést neutěšenou ekonomickou situaci v konkrétních zemích, či oblastech, jež může mít řadu příčin, např. klimatické změny – sucho a neúroda spojené s následným hladomorem, nebo dlouhotrvající války a konflikty, kdy vede obyvatele k migraci strach o vlastní život a životy svých blízkých.

Dalším významným důvodem migrace obyvatelstva jsou přetrvávající, či dokonce narůstající konflikty náboženského charakteru, kdy majoritní náboženská skupina odmítá společné soužití s lidmi jiného vyznání a na tyto jedince je vytvářen nátlak ve smyslu buďto přestoupit na majoritní víru nebo odejít ze země. Podobné procesy probíhají i v oblastech národnostně smíšených, kde národnostní majorita velmi často provádí více méně násilnou asimilaci a národnostní unifikaci spojenou někdy s tzv. etnickými čistkami (např. občanská válka v Bosně a Hercegovině v 90. letech 20. stol.).

S výchozím pojmem migrace souvisí i pojem imigrace, jež znamená přísun obyvatelstva do země, jejím opakem je tzv. emigrace, neboli odchod, odstěhování se ze země. Za určitých okolností může dokonce dojít k tzv. reemigraci, neboli vrácení se do země původu. Všechny tyto procesy mohou být dobrovolné či vynucené řadou okolností. Jedná-li se o dobrovolný odchod, hovoří se o emigraci, v případě vynuceného odchodu nazýváme takové jedince spíše uprchlíky. Ne každý imigrant je proto automaticky uprchlíkem.

Rozsah této práce vylučuje hlubší historický exkurz, ale je možné říci, že celé dějiny člověka jsou dějinami přesunů, stěhování a osídlování. V evropském kontextu můžeme uvést celou řadu historických mezníků vztahujících se k migračním procesům. Jako příklad postačí zmínit tzv. stěhování národů v období 4. až 6. století našeho letopočtu, jež vedlo k zániku Západořímské říše a vzniku nové historické epochy na území střední Evropy – feudálnímu středověku. Nebo masivní tažení mongolských kmenů ve 13. století napříč celou Asií, jež vedlo k zániku řady států a říší a jež se zastavilo až ve střední Evropě.

Z novodobé historie je možné zmínit i objev Nového světa – Ameriky s následnou imigrační vlnou evropského obyvatelstva trvající více než 300 let a vedoucí k zániku řady civilizací a vzniku nových kultur a států na jejich troskách. Nakonec i český národ společně s dalšími slovanskými kmeny do střední Evropy imigroval ze své původní pravlasti v dnešním jihovýchodním Rusku. Z tohoto pohledu je téměř nemožné říci, kdo patří v té které zemi k původnímu domácímu obyvatelstvu, a kdo je přistěhovalec, či cizinec.

1.2 Cizinci v České republice

České země ve své dlouhé historii byly domovem celé řady národů a etnik. Po dlouhá staletí na tomto území společně žili, střetávali se, ale i současně obohacovali Češi, Němci, Židé, ale i Romové, Poláci a další. Můžeme konstatovat, že dějiny českých zemí jsou dějinami soužití národů střední Evropy.

V důsledku tragických událostí druhé světové války a poválečného uspořádání Evropy došlo na našem území dosud k nevídané události, kdy z českých zemí zmizelo prakticky veškeré židovské a romské obyvatelstvo, jež bylo vyvražděno během tzv. holocaustu. V důsledku rozhodnutí vítězných mocností bylo mimo jiné i z českých zemí odsunuto (nebo vyhnáno) původní německé obyvatelstvo, jež bylo Čechy a některými spojenci vnímáno jako příčina rozbití předválečného Československa a následného vypuknutí druhé světové války. Československo se tak v roce 1946 dostalo do historicky unikátní situace, kdy na území Čech a Moravy žilo pouze národnostně jednotné české obyvatelstvo. Vedle něj zde zůstaly statisticky nevýznamné skupiny neodsunutých německých antifašistů a v oblasti Slezska významnější polská menšina. Tento stav ve srovnání se zbytkem západního světa zcela unikátní vydržel na našem území až do listopadových událostí roku 1989, ačkoli již v průběhu 70. a zejména 80. let na naše území přicházely z ciziny v rámci mezinárodní pomoci socialistických států socialisticky orientovaným zemím tzv. třetího světa stovky pracovníků z Kuby, Vietnamu a řady spřátelených arabských a islámských zemí. Tito lidé zde měli získat zkušenosti a dovednosti potřebné pro rozvoj průmyslu ve vlastních zemích, mnozí zde i studovali a následně se i usadili.

Kulturní šok ve vztahu k cizincům zažila česká společnost v 90. letech, kdy v důsledku pádu totalitní omezující legislativy do České republiky přicházely tisíce cizinců, jak ze západní Evropy s cílem podnikat, poznávat, případně jinak přispívat k celkové demokratizaci a sociálně-kulturní proměně české společnosti, tak cizinci z východu Evropy, případně Asie a dalších rozvojových oblastí světa, pro něž Česká republika byla zpočátku pouze tranzitní zemí na cestě za blahobytem západu, ale od počátku 21. století i zemí cílovou, ve které se dlouhodobě usazovali, podnikali, pracovali a ve které se celkově etablovali.

1.3 Sociální a kulturní charakteristiky cizinců v ČR

V následující podkapitole bakalářská práce přibližuje nejdůležitější národnostní a etnické skupiny cizinců pobývajících na našem území a výrazně ovlivňující život české společnosti. Současně se pokusím přiblížit i nejvýraznější specifika jejich způsobu života. Cizinci v současné době nejsou homogenní sociální skupinou, liší se od sebe nejen kulturou, náboženstvím, ale i způsobem migrace, kterým do České republiky dorazili.

Nejpočetnější skupinou cizinců na našem území jsou občané Ukrajiny, hlavním důvodem jejich pobytu na našem území je neutěšená ekonomická a politická situace na území Ukrajiny, resp. na území postsovětských států. Ukrajinci proto tvoří podstatnou část zahraniční pracovní síly uplatňující se v nejtěžších profesích, o které není mezi občany ČR zájem (stavebnictví, potravinářství apod.). Jedná se zpravidla o muže s většinou středoškolským vzděláním (Šišková, 2001, s. 86), výjimkou nejsou ale vysoce kvalifikovaní odborníci, kteří ve své zemi nenacházejí uplatnění a u nás vykonávají nekvalifikované práce, ovšem velmi kvalitně a za podstatně nižší mzdu. Ukrajinci zpravidla tvoří do jisté míry uzavřenou komunitu, což je mj. dáno i způsobem jejich ubytování v ubytovnách. Ve srovnání s českou populací mají vyšší míru religiozity – prakticky všichni vyznávají a skutečně praktikují pravoslaví. S narůstajícím počtem ukrajinských dělníků dochází k nárůstu kriminality, nejprve uvnitř jejich komunity (vybírání „poplatků“ za zprostředkování práce, vydírání, loupeže), následně i v celé společnosti. Za problém Ukrajinců na našem území lze označit i skutečnost, že majoritní společnost není schopna dostatečného rozlišení a zejména z důvodu podobnosti jazyka je považuje za Rusy, tzv. ruskojazyční cizinci. V současnosti mnozí Ukrajinci již získávají povolení k trvalému pobytu a postupně se integrují do české společnosti.

Slováci tvoří dnes druhou nejpočetnější skupinu cizinců na našem území. Vedle Slováků se státním občanstvím Slovenské republiky, kteří jsou již dnes považováni za cizince, zde žije početná národnostní menšina Slováků se státním občanstvím České republiky, kteří ho získali po rozdělení Československé federativní republiky 1. 1. 1993. Obě tyto skupiny jsou do života české společnosti plně integrované, veřejnost je nevnímá jako cizince v pravém slova smyslu.

Třetí nejpočetnější skupinu cizinců na našem území tvoří Vietnamci, kteří učinili první zpravidla pozitivní zkušenost s českou společností v 80. letech 20. století, kdy přijížděli do tehdejšího socialistického Československa jako pracovní síla pro průmysl, ale současně získávat profesní a odborné zkušenosti a vzdělání.

Vietnamci tvoří na našem území specifickou, do jisté míry značně uzavřenou komunitu, přinášející některé asijské tradice a kulturní zvyklosti pramenící z filosofie konfucianismu a buddhismu, jež tvoří ve Vietnamu základní náboženské směry. Proto vietnamská komunita klade velký důraz na autoritu rodičů, učitelů, typická je úcta a respekt ke staršímu členu rodiny, či jiné autoritě. Zájem rodiny i v širším slova smyslu je vždy nadřazen. Zásadní hodnotou pro Vietnamce je vzdělání, jehož chtějí dosáhnout za každou cenu, jejich děti se bez problémů etablojí v českých školách a dosahují výrazně nadprůměrných výsledků. Pro vietnamské rodiny existuje v oblasti vzdělání jejich dětí jediná cesta: gymnázium a potom vysoká škola. Vietnamci podobně jako většina asiátů jsou velmi pracovití, na našem území se ale zpravidla uplatňují jako osoby samostatně výdělečně činné (prodejci, živnostníci, podnikatelé) uplatňující se v oblastech trhu, o který nemají Češi zájem, nebo se v něm nedokázali uplatnit.

Typickým znakem vietnamské kultury je její uzavřenost pramenící ze zásadních kulturních odlišností, ale i z jazykové bariéry. Vietnamské děti narozené na našem území a absolvující český vzdělávací systém již jazykovou bariérou typickou pro jejich rodiče netrpí, a jsou proto tak úspěšní.

Poláci oproti jiným cizincům jsou specifičtí svou koncentrací na jedno historické území – Slezsko, konkrétně na Ostravsko, Karvinsko, Těšínsko). Poláci jsou tradiční národnostní menšinou od doby rozpadu Rakouska - Uherska a vzniku Československa, ale jako cizince je zde uvádíme proto, že jejich velká část disponuje tzv. dvojím státním občanstvím České i Polské republiky, přestože prakticky žijí trvale na území našeho státu, ale udržují časté kontakty se svými příbuznými v Polsku, udržují tradice polského národa, hovoří oběma jazyky (na Ostravsku existují školy s polským vyučovacím jazykem). Z hlediska způsobu života a kulturních zvláštností jsou Poláci na našem území plně integrováni a majoritní společnost k nim nemá výhrady.

Poslední větší skupinou cizinců na našem území jsou Rusové, při jejichž charakteristice nelze opomenout některé kulturně historické aspekty: zejména se jedná o v české společnosti stále přetrvávající negativismus vůči všemu ruskému pramenící z přetrvávajícího historického traumatu vpádu sovětských vojsk na naše území v roce 1968 (antikomunismus a antisověťismus přechází v antirusismus) a následně i odpor k novodobému ruskému mafianství, tzn. téměř nekontrolovatelnému průniku a rozvoji struktur ruského organizovaného zločinu, který často ve spolupráci s některými složkami české společnosti (podnikatelské skupiny, zkorumpované úřednictvo a bezpečnostní složky atd.) pevně zakořeňuje v české společnosti a v mnoha směrech ji ovlivňuje a řídí (Šišková, 2001).

Na rozdíl od Ukrajinců Rusové nemají problémy s materiálním a finančním zabezpečením, na naše území nepřicházejí z existenčních důvodů za prací. Většinou se jedná o movité imigranty na české poměry disponujícími mimořádnými finančními prostředky (i když jejich původ často bývá problematický). Tito jedinci hledají zpravidla zemi s politickou stabilitou a minimální kriminalitou. Na našem území se bez problémů etablojí, získávají trvalý pobyt, zakupují nemovitosti, začínají podnikat, ale přesto tvoří uzavřenou ekonomicko-kulturní komunitu nesnažící se integrovat do české společnosti. Právě tato relativní uzavřenost komunity umožňuje i snazší pronikání zločineckých struktur na naše území, legalizaci jejich prostředků (tzv. praní špinavých peněz) a do jisté míry i destabilizaci politických a ekonomických poměrů pramenící z úzké propojenosti zločineckých struktur s ruskými zpravodajskými organizacemi a nadnárodními podnikatelskými skupinami.

Přestože na našem území žijí cizinci z řady dalších evropských i mimoevropských zemí, jejich počty nejsou tak velké, aby mohly ovlivnit život české společnosti, a věnovat se podrobně jejich specifikům přesahuje rámec této práce.

1.4 Integrace cizinců a imigrační politika ČR

Řízená a koordinovaná migrace a imigrace cizinců na území ČR je jedním z klíčových úkolů veřejné a státní správy v současné době. Migrace obyvatelstva je sociálně historický fenomén, který má řadu souvislostí, příčin a důsledků, ale v principu je pro něj typické, že se mu fakticky nedá zabránit, lze ho pouze usměrňovat a koordinovat. I ČR jako členská země Evropské unie a člen jednotného tzv. Schengenského prostoru volného pohybu osob se musí vyrovnávat od konce 90. let 20. století se skutečností, že na naše území proudí značné množství legálních i nelegálních imigrantů, kteří zde setrvávají různou dobu, mnozí se zde chtějí usadit natrvalo. Proto je důležité, aby existovala komplexní imigrační politika, jež bude koordinovat činnost jednotlivých resortů a jejich složek s cílem integrovat cizince s legálním pobytem do života společnosti a případně vytvořit takové mechanismy, které budou minimalizovat rizika pro společnost související s nelegální imigrací.

Aktualizovaná Koncepce integrace cizinců byla přijata usnesením vlády ČR ze dne 8. února 2006 č. 126. Usnesením vlády ČR ze dne 23. července 2008 č. 979, kdy byla koordinační role při realizaci Koncepce integrace cizinců na území ČR převedena z ministerstva práce a sociálních věcí na ministerstvo vnitra. Do procesu integrace cizinců se zapojují vedle ministerstva vnitra i další resorty, zejména ministerstvo práce a sociálních věcí, ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, ale i ministerstvo spravedlnosti.

Imigrační a integrační politika vlády ČR se přednostně zaměřuje na občany tzv. třetích zemí, tj. zemí mimo Evropskou unii pobývajících legálně na našem území. Je součástí širší celoevropské imigrační politiky a vychází z deklarovaných zásad evropského humanismu, demokracie a respektu k lidským právům jednotlivce. Politika integrace cizinců bude nadále zaměřena nejen na podporu začlenění legálně pobývajících cizinců do společnosti, ale zejména na prevenci případných problémů v oblasti imigračních komunit a jejich vztahu s majoritou. Cílem všech aktivit integrační politiky je předcházet vytváření uzavřených komunit imigrantů, společenské izolaci a sociálnímu vyloučení cizinců.

V ČR vedle sebe žije několik kategorií cizinců lišících se od sebe důvodem a způsobem příchodu do země a následným z něj vycházejícím právním postavením. Nejjednodušší je postavení cizinců ze zemí Evropské unie a zemí s bezvízovým stykem, tyto osoby mohou u nás bez problémů pobývat v rámci turistického bezvízového styku, nebo požádat o dlouhodobý pobyt a zpravidla jim je bez problémů vyhověno. Většinou se jedná o osoby ze zemí s vysokou sociokulturní úrovní, a proto pro ně není problém se adaptovat na české poměry. V České republice většinou legálně pracují a podnikají, často zastávají v sociálním systému vyšší postavení.

Další skupinou jsou cizinci tzv. z třetích zemí, zpravidla podléhající vízové povinnosti. Ti na našem území mohou pobývat v rámci turistických víz až 90 dní, poté musí zemi opustit, nebo žádat o legalizaci svého pobytu. Úřady ČR jmenovitě cizinecká Policie ČR jejich žádost posoudí a po vyhodnocení všech okolností a možných rizik žádosti vyhoví, nebo ji zamítne. V případě zamítnutí musí cizinec, pokud mu vypršelo platné vízum, ve stanovené lhůtě opustit území republiky, jinak se jeho pobyt stává nezákonný. Právě do této kategorie spadá řada zahraničních dělníků hlavně z Ukrajiny a dalších východních zemí, kteří na našem území dlouhodobě žijí a pracují bez povolení k trvalému pobytu.

Třetí skupinou cizinců jsou tzv. uprchlíci žádající náš stát o dočasnou ochranu zpravidla z politických důvodů – o azyl. V současné době žije na světě více než 22 milionů uprchlíků, z toho v Evropě více než 1 milion (Šišková, 1998, s. 48).

Protože množství uprchlíků proudící na naše území se podobně jako v jiných zemích Evropské unie zvyšuje a klade značné nároky na český sociální systém, platí v ČR zákony upravující postavení žadatelů o azyl a azylantů. Základním právním předpisem, který stanovuje podmínky vstupu cizince na území ČR, jeho pobytu zde a který vymezuje i pravomoci a postavení Policie ČR, ministerstva vnitra a ministerstva zahraničních věcí je zákon č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území ČR. Na něj navazuje zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, který upravuje podmínky pobytu cizince, který požádal ČR o ochranu. Současně stanovuje i podobu řízení o azylu, resp. jeho případné odnětí, práva a povinnosti žadatele o azyl a azylanta včetně státního integračního procesu. Zákon definuje postavení uprchlíků jako postavení speciální kategorie cizinců chráněných mezinárodním právem (Evropská úmluva o vydávání, Paříž 1957).

Státní integrační program (zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, §§ 68, 69 a 70) je zaměřen na pomoc azylantům při zajištění jejich začlenění do společnosti. Tím je kodifikována snaha státu pomoci azylantům zejména v oblasti zajištění bydlení, výuky českého jazyka a uplatnění na trhu práce. Azylanti po získání mezinárodní ochrany mají možnost využít dočasného ubytování v některém z integračních azylových středisek. V těchto střediscích mají klienti k dispozici samostatné bytové jednotky (1+0 až 2+1), ve kterých platí nájemné a poplatky za služby.

Po dobu pobytu ve středisku se azylanti věnují zejména výuce českého jazyka, vyhledávání trvalého bydlení v rámci jimi zvoleného regionu a nalezení zaměstnání, příp. zvyšování kvalifikace s cílem získat uplatnění na trhu práce. Státní integrační program v oblasti získání znalostí českého jazyka probíhá formou bezplatného jazykového kurzu, jehož časová dotace je 400 hodin. Azylantům ubytovaným v integračním azylovém středisku poskytuje výuku Správa uprchlických zařízení MV. Výuka azylantů ubytovaných mimo integrační azylová střediska je zajišťována smluvním partnerem ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, které je garantem bezplatného jazykového kurzu.

Na realizaci státního integračního programu se, spolu s ministerstvem vnitra, podílejí i nestátní neziskové organizace jako např. Poradna pro integraci, Sdružení občanů zabývajících se emigranty, Charita Česká republika, Diakonie Českobratrské církve evangelické, Organizace pro pomoc uprchlíkům, Centrum pro integraci cizinců, Sdružení pro integraci a migraci a další.

Závěrem této podkapitoly je třeba podotknout, že ačkoli ČR věnuje v duchu svých humanistických tradic azylové politice vysokou pozornost a množství osob s uděleným azylem se každoročně zvyšuje, musejí být úřady ČR současně při azylovém řízení maximálně opatrné při hájení zájmů ČR a jejích občanů, aby nedocházelo ke zneužívání práva žádat azyl jedinci s čistě kriminální minulostí, kteří by své aktivity tímto způsobem přenášeli na naše území.

1.5 Kriminalita cizinců na území ČR

Česká republika se v průběhu 90. let 20. století stala po otevření hranic nejprve zemí tranzitní, skrze niž se skupiny cizinců pokoušely dostat do ekonomicky vyspělejších západních zemí. Od počátku nového století a zejména po vstupu do Evropské unie se ČR stává také zemí cílovou, ve které se usazují početné komunity cizinců se všemi sociálními a právně bezpečnostními riziky.

Kriminalita cizinců na území ČR tvoří specifickou součást celkového spektra kriminálních jevů, ke kterému dochází na našem území. Současně je ale tento druh kriminality vnímán veřejností (majoritní společnosti) velmi citlivě a často pod vlivem sdělovacích prostředků je tento druh kriminality i zveličován, to následně vede i k rozvoji xenofobních nálad ve společnosti a k celkovému růstu napětí a nestability. Přitom podíl cizinců na trestně stíhaných osobách se dlouhodobě pohybuje okolo 6 % (Scheinost, 2004, s. 48).

Mezi pachateli trestné činnosti převládají občané zemí bývalého Sovětského Svazu včetně občanů Ukrajiny s více než 30 % podílem na trestné činnosti cizinců, zhruba stejný podíl mají i občané Slovenské republiky, ve zbývajících částech zaujímají 9 % Vietnamci a 6 % občané balkánských zemí, zbylá trestná činnost v řádech jednotek procent se dělí mezi jiné cizince (Scheinost, 2004, s. 50).

Z hlediska druhů trestné činnosti mezi všemi národnostními komunitami převládá majetková trestná činnost, zejména krádeže podle § 205 trestního zákoníku. U občanů Ukrajiny vedle krádeží jsou nejpočetnější loupeže, § 173 trestního zákoníku. Velmi rozšířené je i vydírání, § 175 trestního zákoníku, ať už se týká členů vlastní komunity, nebo v případě organizovaných zločineckých skupin vydírání podnikatelů a konkurence. Pro cizince je typický trestný čin padělání a pozměňování veřejné listiny, jež se týká hlavně padělání cestovních dokladů, méně často dokladů o vzdělání a povolení k pobytu. Například u občanů balkánských států dominují drogové delikty, plynoucí ze skutečnosti, že přes území Balkánu vede jedna z drogových tras z Asie do Evropy a současně se jedná o důsledek rozpadu Jugoslávie v 90. letech a následné občanské války, v jejímž důsledku se zformovaly silné, dobře zorganizované a ozbrojené zločinecké skupiny současně operující na území celé Evropy a často konkurující i ruskému organizovanému zločinu.

Pro vietnamskou komunitu jsou typické hospodářské trestné činy, jako jsou kráčení daně a poplatku, porušení předpisů o nálepkách a jiných předmětech k označení zboží, v poslední době i nárůst drogových deliktů (pěstování a distribuce konopí – marihuany).

2 VÝKON VĚZEŇSTVÍ V ČR

V následující kapitole bakalářské práce bude přiblížen vězeňský systém České republiky jako součást širšího systému trestní justice. V jednotlivých podkapitolách bude představena činnost Vězeňské služby ČR jako organizační složky státu zodpovědné za výkon vězeňství. V dalších podkapitolách bude přiblížen systém výkonu vazby, resp. výkonu trestu odnětí svobody, vždy se zaměřením na specifika práce s vězňenými cizinci.

Pod pojmem vězeňství, resp. výkon vězeňství můžeme zahrnout škálu činností, jež jsou součástí systému trestní spravedlnosti. Pod tento pojem můžeme zařadit výkon vazby, jež je součástí procesu trestního stíhání osob, proti nimž bylo vzneseno obvinění ze spáchání určitého trestného činu. Účelem uvalení vazby je zajistit obviněného pro potřeby trestního řízení. Dalším pojmem zařazeným pod pojem vězeňství je pojem výkonu trestu odnětí svobody, jenž znamená vlastní výkon trestu odnětí (ztráty) svobody uloženého příslušným soudem podle zákona (zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 52 Druhy trestů a výjimečný trest). Posledním pojmem zahrnovaným pod pojem vězeňství je pojem zabezpečovací detence.

Detence není ani procesní opatření jako výkon vazby, není ani trestem jako odnětí svobody, ale jedná se o tzv. ochranné opatření ukládané soudy podle § 100 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, který říká, že: *„Soud uloží zabezpečovací detenci v případě uvedeném v § 47 odst. 2, nebo jestliže pachatel činu jinak trestného, který by naplňoval znaky zvláště závažného zločinu, není pro nepřičetnost trestně odpovědný, jeho pobyt na svobodě je nebezpečný a nelze očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možností působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti.“*

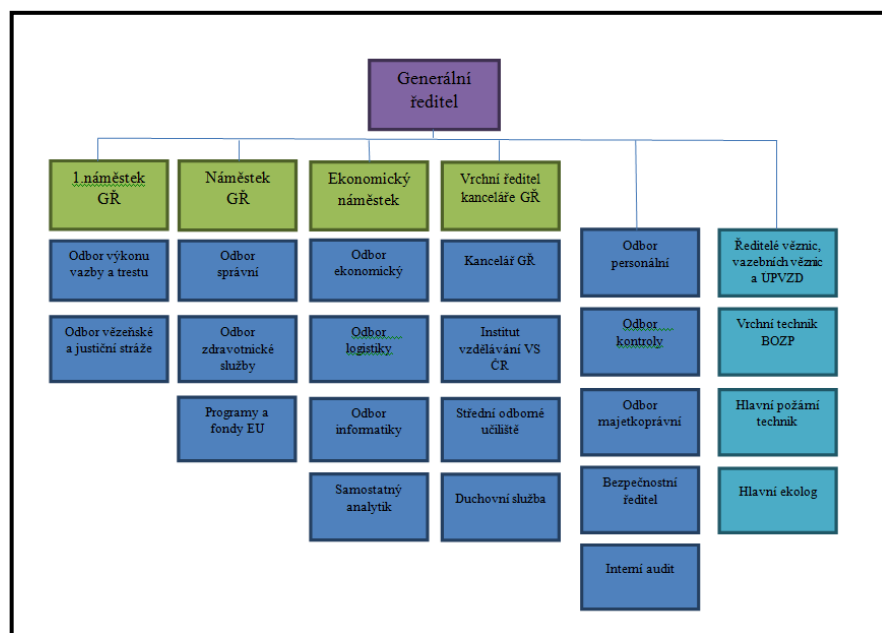
Výkonem všech těchto činností je pověřena Vězeňská služba České republiky.

2.1 Organizace a úkoly Vězeňské služby České republiky

Vězeňská služba České republiky (dále VS ČR) je organizační složkou státu, jejíž činnost a hlavní úkoly jsou stanoveny zákonem (zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážích České republiky, ve znění pozdějších předpisů). Vězeňská služba je ozbrojeným bezpečnostním sborem. Řídí ji generální ředitel vězeňské služby, kterého jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti. Generální ředitel odpovídá ministrovi za činnost vězeňské služby. Protože VS ČR je ozbrojeným bezpečnostním sborem, znamená to, že ke splnění všech svých úkolů může v krajním případě použít i tzv. donucovací prostředky včetně střelných zbraní.

Organizačně se VS ČR skládá ze zákonem stanovených organizačních jednotek, kterými jsou generální ředitelství, vazební věznice, věznice, ústavy pro výkon zabezpečovací detence a Institut vzdělávání. Generální ředitelství zabezpečuje plnění společných úkolů ostatních organizačních jednotek, které metodicky řídí a kontroluje. V čele každé organizační jednotky stojí ředitel, jenž zodpovídá generálnímu řediteli za bezproblémový chod příslušné organizační jednotky, např. věznice.

VS ČR plní podle zákona (zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážích České republiky, § 2 Úkoly Vězeňské služby) řadu nezastupitelných úkolů.

Obr. 1. Organizační schéma generálního ředitelství VS ČR

Úkoly Vězeňské služby České republiky:

Vězeňská služba

- a) spravuje a střeží vazební věznice a věznice a odpovídá za dodržování zákonem stanovených podmínek výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody,
- b) spravuje a střeží ústavy pro výkon zabezpečovací detence,
- c) střeží, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody,
- d) prostřednictvím programů zacházení soustavně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a obdobně i na některé skupiny osob ve výkonu vazby s cílem vytvořit předpoklady pro jejich řádný způsob života po propuštění,
- e) provádí výzkum v oboru penologie a využívá jeho výsledky a vědecké poznatky při výkonu vazby a při výkonu trestu odnětí svobody,
- f) zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů, státních zastupitelství a ministerstva a v jiných místech jejich činnosti a v rozsahu stanoveném tímto zákonem zajišťuje pořádek a bezpečnost při výkonu pravomoci soudů a státních zastupitelství,
- g) vytváří podmínky pro pracovní a jinou účelnou činnost osob ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody,
- h) provozuje hospodářskou činnost za účelem zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody, případně i osob ve výkonu vazby,
- i) vede evidenci osob ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody na území České republiky,
- j) plní úkoly, které pro ni vyplývají z vyhlášených mezinárodních smluv, k jejichž ratifikaci dal Parlament ČR souhlas a jimiž je Česká republika vázána,
- k) zabezpečuje vzdělávání příslušníků vězeňské služby (dále jen „příslušníci“) a občanských zaměstnanců vězeňské služby, které provádí Institut vzdělávání, a vzdělávání osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody, které provádí Střední odborné učiliště, učiliště a odborné učiliště Vězeňské služby,
- l) poskytuje zdravotní péči ve svých zdravotnických zařízeních osobám ve výkonu vazby, osobám ve výkonu zabezpečovací detence a osobám ve výkonu trestu odnětí svobody, příslušníkům a občanským zaměstnancům vězeňské služby; v případě potřeby zabezpečuje specializovanou zdravotní péči v mimo vězeňských zdravotnických zařízeních,

m) objasňuje a prověřuje vlastními pověřenými orgány (dále jen „pověřené orgány vězeňské služby“) trestné činy osob ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody a zabezpečovací detence; ve spolupráci s Generální inspekcí bezpečnostních sborů se podílí na předcházení a odhalování trestné činnosti příslušníků vězeňské služby a občanských zaměstnanců.

Pro potřeby této práce považujeme za klíčové zejména odst. 1, písm., kdy VS ČR a) spravuje a střeží vazební věznice a věznice a odpovídá za dodržování zákonem stanovených podmínek výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, dále písm. c) a d), tj. střeží, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody, resp. prostřednictvím programů zacházení soustavně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a obdobně i na některé skupiny osob ve výkonu vazby s cílem vytvořit předpoklady pro jejich řádný způsob života po propuštění.

VS ČR jako bezpečnostní sbor se skládá z několika částí, a to vězeňské stráže, jejímž úkolem je střežit, předvádět a eskortovat osoby ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody, střežit vazební věznice, věznice, ústavy pro výkon zabezpečovací detence (pozn. eskorta znamená ozbrojený doprovod vězněné osoby mimo objekt věznice či vazební věznice např. k soudu, do zdravotnického zařízení apod.), dále pak justiční stráže, jež zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů, státních zastupitelství a ministerstva spravedlnosti.

Další složkou VS ČR je správní služba, jež *„rozhoduje ve správním řízení podle zvláštních právních předpisů a zabezpečuje organizační, ekonomickou, vzdělávací, výchovnou, zdravotnickou a další odbornou činnost“* (zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, § 3, odst. 6).

Na rozdíl od předchozích dvou složek, jež tvoří uniformovaní příslušníci vězeňské a justiční stráže konající službu podle zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků ozbrojených sborů, se v tomto případě jedná o občanské zaměstnance zajišťující v převážné míře ekonomickou a logistickou činnost v organizačních jednotkách, případně jako specialisté oddělení výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, resp. zabezpečovací detence realizují vlastní výchovné působení na vězněné osoby a plnění stanovených programů zacházení.

Další složkou vězeňské služby je Institut vzdělávání ČR, který je resortním vzdělávacím zařízením a organizační jednotkou VS ČR s celorepublikovou působností. V souladu s koncepcí vzdělávání a Programem celoživotního vzdělávání ve VS ČR v součinnosti s řediteli organizačních jednotek zabezpečuje, aby příslušníci a občanští zaměstnanci VS ČR byli náležitě vycvičeni a vyškoleni pro výkon služby nebo práce a průběžně se zvyšovala jejich odborná úroveň.

Poslední organizační složkou VS ČR jsou tzv. pověřené orgány VS ČR, které mají postavení policejního orgánu v řízení o trestných činech osob ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody a zabezpečovací detence a současně jim náleží též oprávnění používat podpůrné operativně pátrací prostředky podle tohoto zákona. Tyto pověřené orgány působí v jednotlivých organizačních jednotkách v rámci oddělení prevence a kontroly.

Nadřízeným orgánem VS ČR je ministerstvo spravedlnosti, jež ve vztahu k VS ČR plní a zajišťuje následující úkoly uvedené v § 4 písm. a) zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky.

Ministerstvo při výkonu státní správy vytváří Vězeňské službě ČR podmínky k řádnému výkonu její činnosti zejména tím, že:

- a) stanoví vězeňské službě prostředky státního rozpočtu v rámci rozpočtu kapitoly ministerstva,
- b) provádí kontrolu dodržování povinností stanovených zvláštními právními předpisy při hospodaření s majetkem státu a kontrolu dodržování ostatních právních předpisů, pokud nepatří do působnosti jiného orgánu,
- c) na úsecích obranného a civilního nouzového plánování, ochrany utajovaných informací, požární ochrany a ochrany bezpečnosti a zdraví při práci stanoví resortní koncepcie činnosti v těchto oblastech a v nezbytném rozsahu provádí analytickou a kontrolní činnost,
- d) usměrňuje a koordinuje výkon služby justiční strážě s technickými a režimovými opatřeními u soudů, státních zastupitelství a na ministerstvu,
- e) na úseku informatiky vypracovává analýzy a navrhuje koncepcie rozvoje informačních technologií, systémů a počítačových sítí.

V následujících podkapitolách přiblížím vlastní činnost VS ČR jak na úseku výkonu vazby, tak na úseku výkonu trestu odnětí svobody vždy s konečným zaměřením na zacházení s vězňenými cizinci. Přestože zacházení s vězňenými cizinci přesně stanovují příslušné zákony (zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, vyhláška MS č. 109/1994 Sb. kterou se vydává řád výkonu vazby, vyhláška MS č. 345/1999 Sb. kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody), případně další podzákoné normy, výchozí normou upravující postavení cizinců ve vězeňském systému příslušné signatářské země jsou Evropská vězeňská pravidla, dokument Rady Evropy.

Tento dokument pro vězňené cizince mimo jiné požaduje, aby byli informováni o svém právu obracet se na diplomatické představitele vlastního státu, současně i vězeňská služba je povinna spolupracovat s těmito zastupitelskými úřady, dále jsou vězni informováni o svém právu požádat o možnost, vykonat svůj trest v jiné zemi. Pokud je to možné, je třeba zajistit, aby odlišné skupiny mohly i ve vězení praktikovat své kulturní zejména náboženské zvyklosti. Jazykové potřeby je nutno zajišťovat pomocí kvalifikovaných tlumočnicků a poskytováním psaných materiálů v těch jazycích, kterými se hovoří v konkrétní věznici (více viz příloha č. 3).

2.2 Právní úprava výkonu vazby se zaměřením na cizince

Vyšetřovací vazba, zkráceně vazba, je jedním z procesních úkonů, jímž je možné na základě rozhodnutí soudu zajistit obviněnou osobu pro potřebu trestního stíhání. Protože se jedná o výrazný zásah do osobních práv a svobod jednotlivce, může takovéto zásadní omezení osobní svobody nařídít v právním státě soud – „*O vzetí obviněného do vazby rozhoduje soud a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce. O vazbě obviněného zatčeného podle § 69 rozhoduje v řízení před soudem soudce; v takovém případě má stejná práva a povinnosti jako senát a jeho předseda.*“ (zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, § 73 b).

Uvalit vazbu může soud jedině na základě žádosti státního zástupce zpracované ve spolupráci s vyšetřujícími policejními orgány. Aby se předešlo případnému zneužívání institutu vazby, upravuje zákon (zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, § 67) přesně důvody, za nichž může být vyšetřovací vazba uvalena.

Jedná se o tzv. **útěkovou vazbu**, jež se uvaluje v případě, že obviněný „*uprchne nebo se bude skrývat, aby se tak trestnímu stíhání nebo trestu vyhnul, zejména nelze-li jeho totožnost hned zjistit, nemá-li stálé bydliště anebo hrozí-li mu vysoký trest,*“ (zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, § 67, písm. a).

Dále pak o tzv. **koluzní vazbu**, kdy hrozí, že obviněný „*bude působit na dosud nevyslechnuté svědky nebo spoluobviněné nebo jinak mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání,*“ (zákon č. 141/1961 Sb., písm. b) a tzv. **předstížnou vazbu**, jež je uvalena v případě, že u obviněného hrozí, „*že bude opakovat trestnou činnost, pro niž je stíhán, dokoná trestný čin, o který se pokusil, nebo vykoná trestný čin, který připravoval nebo kterým hrozil,*“ (zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním - trestní řád, § 67, písm. c).

Samotná vazba by měla trvat pouze nezbytně nutnou dobu, aby orgány činné v trestním řízení mohly provést potřebné úkony, a shromáždily příslušné důkazy, na jejichž základě je možné podat žalobu k soudu, nebo v opačném případě zastavit trestní stíhání a propustit obviněného na svobodu. Trestní řád přesně určuje maximální doby trvání vazby u konkrétních skupin trestných činů.

Na tomto pro ilustraci stačí uvést, že vazbu nelze uvalit na obviněné z takových trestných činů, „...*který je stíhán pro úmyslný trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje dvě léta, nebo pro trestný čin spáchaný z nedbalosti, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta.*“ (zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, § 68, odst. 2).

Celková doba trvání vazby v trestním řízení nesmí přesáhnout v krajním případě „*čtyři roky, je-li vedeno trestní stíhání pro zvlášť závažný zločin, za který lze podle trestního zákona uložit výjimečný trest.*“ Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, § 72a, odst. 1, písm. d), v naprosté většině trestních kauz je doba výkonu vazby podstatně kratší.

Vazba končí pro obviněného v momentě, kdy je soudem pravomocně odsouzen k výkonu trestu odnětí svobody. V takovém případě je soudem nařízen výkon trestu odnětí svobody, obviněný se mění v odsouzeného a je přemístěn z vazební věznice do věznice pro výkon trestu odnětí svobody. Obviněný také může být z vazby propuštěn v průběhu trestního řízení, kdy pominuly důvody vazby. V takovém případě o propuštění z vazby rozhodne opět příslušný soud, v přípravném řízení také státní zástupce dozorující příslušné trestní řízení. Ve výjimečných případech může okamžité propuštění z vazby nařídít i státní zástupce krajského státního zastupitelství dohlížející na dodržování zákonnosti v průběhu výkonu vazby (zákon č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby, § 29, odst. 2, písm. f).

Jak již bylo výše uvedeno, zajištěním výkonu vazby je pověřena VS ČR, přičemž „*vazba se vykonává v k tomu určených vazebních věznicích, nebo zvláštních odděleních věznice.*“ (zákon č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby, § 4). V praxi to znamená, že osoby obviněné musí být umístěny odděleně od osob již pravomocně odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody.

Při zajišťování výkonu vazby jsou orgány VS ČR povinny respektovat a prakticky naplňovat určité základní principy, jež vyplývají i z mezinárodních dohod týkajících se vězeňství. Tyto principy jsou uvedeny v § 2 pod názvem Zásady výkonu vazby.

Jako klíčovou můžeme uvést zásadu presumpce neviny obviněného, jež znamená, že: „*Dokud není pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu vyslovena vina, nelze na toho, kdo byl vzat do vazby (dále jen "obviněný"), hledět, jako by byl vinen.*“

Jako další můžeme uvést princip platný mj. i v podmínkách výkonu trestu zásadu minimálních omezení, kdy „Během výkonu vazby smí být obviněný podroben jen těm omezením, která jsou nutná ke splnění účelu vazby z hlediska jejího důvodu a k zachování stanoveného vnitřního pořádku a bezpečnosti.“

Stejně tak za zásadu univerzálního charakteru můžeme považovat princip respektování lidské důstojnosti, kdy „*Ve výkonu vazby nesmí být ponižována lidská důstojnost obviněného a nesmí být podrobován fyzickému ani psychickému nátlaku.*“

Tyto zásady jsou následně podrobně rozpracovány v textu zákona o výkonu vazby a jej doplňující prováděcí vyhlášky (vyhláška MS č. 109/1994 Sb. kterou se vydává řád výkonu vazby).

Během pobytu ve vazbě je každá osoba – tedy i cizinec (cizí státní příslušník) – podrobena určitému režimu, to znamená, že musí dodržovat vnitřní řád vazební věznice a plnit zákonem mu stanovené povinnosti. Vedle toho mu ale zákon garantuje i určitá sociální a osobní práva. Jak se svými právy, tak i povinnostmi je seznámen hned při vzetí do vazby prokazatelnou, tj. písemnou, jemu srozumitelnou formou. U cizinců je jasně stanoveno, že toto poučení musí být v jemu srozumitelném jazyce (vyhláška MS č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby, § 8, odst. 2).

Základní povinnosti obviněných osob jsou stanoveny zákonem v § 28, přičemž za klíčový můžeme považovat hned první odstavec, ve kterém se uvádí: „*Obviněný je povinen dodržovat řád výkonu vazby a vnitřní řád věznice, plnit příkazy a pokyny Vězeňské služby, šetřit majetek věznice a ostatních obviněných a chovat se slušně ke všem osobám, se kterými přijde do styku....*“

Z dále uváděných konkrétních povinností můžeme zdůraznit zejména povinnost nenavazovat nedovolené styky s jinými obviněnými nebo s osobami na svobodě (vyhláška MS č. 109/1994 Sb. kterou se vydává řád výkonu vazby, § 28, odst. 2), povinnost podrobit se osobní prohlídce, umožnit zaměstnancům VS ČR kontrolu a prohlídku svých osobních věcí a další.

Pokud obviněný tyto povinnosti poruší, čímž ohrozí vlastní účel vazby, či majetek, zdraví, či životy dalších osob, je jeho jednání považováno za mírnější formu nezákonného jednání, tzv. kázeňský přestupek, za který mu může být uložen i v zákoně uvedený kázeňský trest.

Vedle určitých povinností mají obvinění velmi obsáhle garantovaný soubor osobních práv, jež slouží k ochraně jeho osobní důstojnosti, tělesné i duševní integrity. Podrobný rozbor těchto práv stojí mimo rozsah a zadání této práce, a proto zde zmíním ve stručnosti alespoň ty nejdůležitější.

Obvinění jsou během výkonu vazby přiměřeně oblékáni, na rozdíl od odsouzených mohou používat vlastní oděv, pokud je čistý, esteticky nezávadný a mají zajištěnu jeho výměnu. Pokud takový oděv nemají, je jim přidělen oděv vězeňský, jenž se ale odlišuje od oděvu odsouzených osob (viz příloha č. 2), tato skutečnost vyplývá z respektování zásady presumpce nevin. Soudního líčení se mohou účastnit ve vlastním civilním oděvu.

Obdobně je obviněným zajišťována strava v hodnotách, jež „...odpovídají udržení zdraví a přihlížejí k jejich zdravotnímu stavu a věku; přitom přihlíží k požadavkům kulturních a náboženských tradic obviněných.“ (zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, § 11).

Zde je důležité zdůraznit myšlenku respektu ke kulturním a náboženským tradicím, jež např. osobám vyznávajícím islám, zakazují konzumaci vepřového masa. Jednotlivé vazební věznice respektují náboženské požadavky obviněných a stravu jim příslušně modifikují.

Z dalších oblastí důležitých pro snesitelný pobyt obviněného cizince ve vazbě můžeme zmínit specifický způsob při nakládání s jeho korespondencí, kdy „*Kontrola korespondence je nepřipustná mezi obviněným a jeho obhájcem, mezi obviněným a státními orgány České republiky nebo diplomatickou misí anebo konzulárním úřadem cizího státu...*“ (zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, § 13, odst. 3).

V procesu trestního stíhání je styk obviněného s vlastním zastupitelským úřadem postaven na roveň styku s vlastním obhájcem. Obdobně se přistupuje i k naplňování práva cizince na použití telefonu ke kontaktu s vnějším světem, kdy telefonáty se zastupitelským úřadem také nesmějí být kontrolovány, respektive odposlouchávány. Podobně na návštěvu pracovníka příslušného zastupitelského úřadu se pohlíží obdobně jako na návštěvu advokáta.

Většina obviněných osob je během vazby umístěna – ubytována v celách, které sdílejí zpravidla s dalšími obviněnými osobami. Při umístování cizinců do cel se přihlíží k tomu, aby cizinci hovořící stejným jazykem nebo znalí některého z jazyků mohli spolu komunikovat, pokud to není v rozporu s účelem a důvody vazby. Je zřejmé, že např. v případě vazebního stíhání ruskojazyčné organizované zločinecké skupiny nebudou její členové ubytováni ve společné cele, i když se jedná o jediné obviněné hovořící společným jazykem.

Pokud by byl během výkonu vazby obviněný z rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení přemístěn do jiné vazební věznice, musí správa věznice vyrozumět konzulární úřad státu, jehož je cizinec občanem o jeho novém místě výkonu vazby, stejně tak učiní i s jeho advokátem.

Závěrem této podkapitoly lze konstatovat, že v procesu výkonu vazby s obviněným cizím státním příslušníkem, či cizincem s povolením trvalého pobytu na území České republiky, jsou obviněným zákonem garantována stejná práva jako vězněným občanům České republiky rozšířená o využití pomoci zastupitelského úřadu a respekt k jeho kulturním, zejména pak náboženským potřebám a specifikům.

2.3 Právní úprava VTOS se zaměřením na cizince

V následující podkapitole bakalářská práce přibližuje problematiku výkonu trestu odnětí svobody se zaměřením na zacházení s odsouzenými cizinci, specifika a odlišnosti od výkonu vazby včetně jejich specifického postavení ve vězeňské komunitě.

Trest odnětí svobody je jedním ze škály trestů uvedených v zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, jenž může být soudem uložen pachateli trestného činu. V moderním pojetí trestní spravedlnosti je trest odnětí svobody vnímán jako trest nejvíce zasahující do osobních práv a svobod odsouzené osoby, a proto tento druh trestu soudy ukládají pouze tehdy, kdy s ohledem na ochranu společnosti není vhodné jiný, alternativní trest uložit.

Pod pojmem odnětí svobody trestní zákoník rozumí jednak nepodmíněný trest odnětí svobody, jenž je předmětem této práce a jenž je vykonáván ve věznicích spravovaných VS ČR, dále podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody, to znamená situaci, kdy trest odnětí svobody je v podmíněné podobě uložen jako výstraha odsouzené osobě. Zpřísněnou podobou této formy je podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, jež vykonává nad odsouzeným úředník Probační a mediační služby ČR. Zvláštní a výjimečnou formou trestu odnětí svobody je výjimečný trest (zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 54).

Jedná se o trest výjimečný svou délkou od 20 do 30 let odnětí svobody, případně o trest doživotního odnětí svobody jedinci, u něhož „uložení takového trestu vyžaduje *účinná ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let.*“ (zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 54, odst. 3, písm. b).

Trest odnětí svobody se vykonává diferencovaně s přihlédnutím na závažnost spáchaného trestného činu, kriminální minulost pachatele další faktory ve čtyřech typech věznice, a to ve věznici s dohledem, s dozorem, ostrahou a zvýšenou ostrahou. Jednotlivé typy věznic se od sebe liší stupněm zajištění vnější a vnitřní bezpečnosti, resp. ostrahy. O zařazování odsouzených do jednotlivých typů rozhoduje soud, VS ČR v návaznosti na toto zařazení určuje konkrétní věznici, ve které bude odsouzený trest vykonávat. Samostatně a odděleně od sebe existují věznice pro muže, ženy a mladistvé odsouzené.

Výkon trestu odnětí svobody se opět řídí několika základními zásadami, jež jsou uvedeny v zákoně (zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 2). Podobně jako

u výkonu vazby je zde zdůrazněn respekt k důstojnosti osobnosti odsouzeného, jako další zásadu je třeba zmínit potřebu omezit škodlivé účinky zbavení svobody. Zde je třeba připomenout, že po celé období existence věznice jako moderní sociální instituce existuje celá řada negativních zkušeností a důsledků, zapříčiněných pobytem ve věznici. Vězení tak místo toho, aby vedlo k nápravě pachatele a jeho návratu do života, často ještě zhoršuje osobnostní a sociální dispozice a dopouští se na něm nevratných škod.

Literatura uvádí řadu negativních důsledků zbavení svobody, Černíková a Makariusová (1996) uvádějí mimo jiné např. nebezpečí vzájemné demoralizace vězňů, zpřetrhání sociálních vazeb nejen těch neužitečných, ale zejména těch užitečných, sociální stigmatizace (nálepka pobytu ve vězení), narušení volných vlastností vězňů, ale třeba i homosexuální orientace.

Jako další můžeme uvést zásadu zachování zdraví a podporu žádoucích postojů a dovedností umožňujících návrat do běžného života a společnosti.

I během výkonu trestu odnětí svobody podobně jako v případě výkonu vazby jsou odsouzeným garantována určitá sociální práva, zde je třeba zmínit důležitý princip rovnosti práv (zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 15), jenž říká, že: „*Odsouzeným ve výkonu trestu přísluší stejná práva za podmínek a v rozsahu stanoveném tímto zákonem.*“

Znamená to, že všichni odsouzení bez rozdílu typu věznice, tj. i závažnosti, případně i délky uloženého trestu, mají garantované stejné nároky a práva, zejména co se týká např. množství stravy, kvality odívání, ubytování, ale i práv na přijímání, či odesílání korespondence, přijímání návštěv apod. Případné rozdíly mohou vzniknout jedině v důsledku různých způsobů realizace těchto práv v důsledku přijatých bezpečnostních opatření.

Převládajícím trendem současného českého vězeňství je snaha, aby se podmínky výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody zejména v oblasti realizace práv obviněných a odsouzených maximálně sobě přiblížily, když už nemohou být u obviněných s ohledem na deklarovanou presumpci nevinu lepší. Proto lze tvrdit, že v oblasti základních sociálních práv, jako je ubytování, stravování, zajištění zdravotní péče fakticky nejsou rozdíly. Lze dokonce tvrdit, že v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody jsou podmínky např. pro přijímání návštěv blízkých osob podstatně mírnější, protože o těchto návštěvách rozhodují neprodleně sami zaměstnanci VS ČR, zpravidla vychovatelé (vyhláška MS

č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, § 24, odst. 1). Výraznější omezení platí pouze v oblasti přijímání balíčků s potravinami a věcmi osobní potřeby, kde jsou povoleny na rozdíl od 4 balíčků ve vazbě pouze 2 balíčky ročně s potenciální hrozbou, že jeden z nich ještě může být v rámci kázeňského řízení zakázán.

Podobná shoda panuje i v oblasti povinností odsouzených stanovených v zákoně č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 28). I zde je odsouzený povinen „...*dodržovat stanovený pořádek a kázeň, plnit pokyny a příkazy zaměstnanců Vězeňské služby, pracovat, pokud je mu přidělena práce a není uznán dočasně práce neschopným nebo není po dobu výkonu trestu uznán zdravotně nezpůsobilým k výkonu práce, plnit úkoly vyplývající z programu zacházení, šetrně zacházet se svěřenými věcmi, nepoškozovat cizí majetek, dodržovat zásady slušného jednání s osobami, s nimiž přichází do styku, a i jinak zachovávat ustanovení vnitřního řádu věznice....*“

Z těchto povinností je třeba zdůraznit povinnost pracovat a touto soustavnou prací získávat finanční prostředky, jež mohou být použity k úhradě řady zákonem stanovených plateb (např. výživné na nezaopatřené děti, náklady výkonu trestu odnětí svobody, soudem stanovené náhrady způsobených škod atd.). Další odlišností od výkonu vazby je existence programů zacházení, jímž se budu věnovat v následující podkapitole. Z dalších detailněji formulovaných povinností zdůrazňuji např. povinnost podrobit se osobní prohlídce, umožnit kontrolu svých osobních věcí, a na druhou stranu neprovádět některé explicitně zakázané činnosti jako např. navazovat nedovolené styky s jinými osobami, vyrábět, přechovávat a konzumovat alkoholické nápoje a jiné návykové látky, hrát hry o peníze, věci, služby nebo o jiné úkony, bez souhlasu vězeňské služby prodávat, směňovat a darovat věci, předstírat poruchu zdraví nebo se úmyslně poškozovat na zdraví (zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 28, odst. 2 a 3).

Podobně jako ve výkonu vazby existuje i v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody i možnost vynutit si na odsouzených plnění stanovených povinností použitím systému kázeňských trestů, (jež je oproti vazbě podstatně širší), ale i systémem kázeňských odměn, jež plní úlohu pozitivní motivace povzbuzující odsouzené k naplňování smyslu výkonu trestu odnětí svobody a přispívající tak k jejich potenciálně úspěšnějšímu návratu do společnosti.

Z pohledu pobytu odsouzených cizinců, resp. cizích státních příslušníků ve výkonu trestu odnětí svobody je třeba uvést, že příslušným specifikům je věnován § 72 zákona, v němž

se mimo jiné uvádí, aby: „*Při umístování odsouzených, kteří nejsou státními občany České republiky (dále jen „cizinci“), do věznice se podle možností postupuje tak, aby cizinci téhož státního občanství nebo hovořící stejným nebo podobným jazykem spolu mohli komunikovat, pokud to není v rozporu s účelem trestu.*“, dále pak „*Cizincům se podle možností umožní přístup k četbě knih v jazyce, který ovládají, popřípadě v závislosti na výměře trestu se jim vytvoří vhodné podmínky pro výuku českého jazyka.*“, podobně jako ve vazbě „*Cizinec se bezprostředně po přijetí do výkonu trestu poučí o právu obracet se na diplomatickou misi a konzulární úřad státu, jehož je státním občanem.*“ a „*Věznice poučí cizince o jejich právech a povinnostech v mateřském jazyce nebo v jazyce, jemuž rozumí...*“

V neposlední řadě je třeba zmínit i povinnost VS ČR poučit „*...o možnosti podat žádost o předání k výkonu trestu do státu, jehož jsou státními občany, jakož i o právních důsledcích tohoto předání, pokud takový postup umožňuje mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána.*“ Vzhledem k relativně dobrým sociálním, materiálním a zdravotním podmínkám v českých věznicích naprostá většina cizinců zejména z bývalého socialistického bloku, resp. hlavně ruskojazyčných zemí, se o tuto možnost vůbec nezajímá, naopak se často snaží zneužíváním možností českého azylového práva prodlužovat dobu pobytu na našem území po propuštění co nejdéle.

Této problematice se podrobněji věnuje i Metodický list ředitele odboru výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody č. 1/2013, kterým se stanoví principy a pravidla zacházení s odsouzenými, kteří nejsou státními občany České republiky, který ve svém článku č. 13 mj. uvádí, že: „*věznice bezodkladně v průběhu výkonu trestu zajistí, aby byl cizinec, kterému je trest vyhoštění uložen, na výkon tohoto trestu podle dostupných možností řádně připraven a aby realizace vyhoštění nebyla zbytečně ztížena či zmařena. V návaznosti na to, je věznice zejména vést cizince, aby v průběhu výkonu trestu řešil osobní problémy, týkající se zejména rodiny, dětí, bytu, firmy, auta apod. a nenechával to až na konec trestu - za tímto účelem aby využíval pomoci příslušného zastupitelského úřadu, vést odsouzeného, aby měl připraveny všechny osobní věci, které si vezme při realizaci trestu vyhoštění s sebou (např. do letadla si může vzít zavazadlo o hmotnosti 20 kg, další kilogramy navíc již musí platit), ale také upozornit cizince na možnost, resp. i nutnost požádat včas soud, který uložil trest vyhoštění, o poskytnutí lhůty na vycestování, zejména poskytnout všechny relevantní informace ohledně trestu vyhoštění a jeho výkonu, zejména*

že žádost o azyl nebo probíhající řízení o azylu není překážkou vyhoštění nebo vzetí do vyhošťovací vazby.“

Podobně se věznice snaží během výkonu trestu odnětí svobody přihlížet k požadavkům kulturních a náboženských tradic odsouzených cizinců (vyhláška MS č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, § 98). Na druhé straně je třeba konstatovat, že s ohledem zejména na možnou délku trestu a následný pobyt na území České republiky po propuštění z výkonu trestu je vhodné právě za využití přesně a cíleně formulovaných programů zacházení přispět k maximální adaptaci a resocializaci odsouzeného cizince do české společnosti.

2.4 Programy zacházení s cizinci

Podstatou zacházení s odsouzenými osobami je snaha Vězeňské služby ČR „...omezovat škodlivé účinky zbavení svobody... a podporovat takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti.“ (zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 2).

K dosažení tohoto cíle se jednotlivým odsouzeným stanovují tzv. programy zacházení, jež lze definovat jako soubor stanovených činností a aktivit, jež odsouzení plní během výkonu trestu, tento program „...obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení. Pravidelnou součástí programu zacházení je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti, směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. Pokud u odsouzeného přichází v úvahu více variant programu zacházení, umožní se mu výběr.“ (zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 41, odst. 3).

Program zacházení se sestavuje na základě komplexní zprávy o odsouzeném, jež je „shrnutím výsledků psychologického, pedagogického, případně lékařského posouzení a jiných dostupných materiálů k osobě odsouzeného; její obsah je důvěrný.“ (zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 41, odst. 2).

Program zacházení s odsouzenými se člení na pracovní aktivity, vzdělávací aktivity, speciální výchovné aktivity, zájmové aktivity a oblast utváření vnějších vztahů. Právě oblast utváření vnějších vztahů je jednou z klíčových oblastí zacházení s vězňnými cizinci, protože formování jeho postoje k majoritní společnosti je základní podmínkou úspěšné resocializace a návratu k běžnému občanskému životu v hostitelské zemi, resp. v případě vyhoštění v mateřské zemi.

Ke každé aktivitě programu zacházení musí být sestaven příslušný projekt, který je tvořen informacemi pedagogicko - didaktického charakteru, jakými jsou konkrétní cíl aktivity, jemu odpovídající metody a formy práce, tematický plán včetně náplně jednotlivých setkání, jejich místa, délky, pomůcek apod. (Metodický list ředitele odboru výkonu vazby a trestu a hlavního kaplana č. 6/2007, čl. 2). Přípravy na jednotlivá setkání (vyučovací hodiny) se tvoří pouze u vzdělávacích aktivit.

VS ČR si je vědoma obtíží při zacházení s cizinci ve výkonu trestu odnětí svobody, a proto se snaží na tuto sociální skupinu pohlížet diferencovaně s vědomím celé řady jazykových, kulturních, náboženských ale i mezinárodně právních specifik. Odsouzené cizince proto kategorizuje na osoby s cizím státním občanstvím, na osoby s dosud nerozhodnutým státním občanstvím a osoby bez státního občanství. Za cizince se nepovažují příslušníci minorit s českou státní příslušností, např. příslušníci romského etnika, přestože jejich způsob života je od života majority často více vzdálen než život cizinců z často velmi exotických zemí, např. Asiatů. Stejně tak např. občané Slovenské republiky jsou sice formálně cizí státní příslušníci, ale vzhledem k dlouhé historické koexistenci je majoritní společnost nevnímá jako cizince v pravém slova smyslu.

Pro potřebu snazší komunikace s vězňenými cizinci každá věznice z řad svých zaměstnanců ustanovuje tzv. koordinátora, osobu se znalostí některého cizího jazyka, kulturních specifik a potřeb těchto osob, a proto schopnou získat si jejich důvěru.

Zpracování programu zacházení je obdobné jako u ostatních odsouzených. Cizincům je předložena nabídka z alternativ programů věznice, přičemž v rámci zapojení do jednotlivých aktivit se přihlédne k potřebě adaptace cizince na podmínky výkonu trestu, k délce trestu, osobnosti a zda mu byl uložen trest vyhoštění. Program má preventivní a podpůrný charakter a musí garantovat, že nabízené aktivity jsou určeny svou povahou a kapacitou primárně pro cílovou skupinu cizinců.

Takový program zpravidla obsahuje aktivity, které ve svém důsledku umožňují lepší adaptaci na podmínky, překonávání sociokulturních odlišností a směřují k bezproblémovému průběhu výkonu trestu. Tyto aktivity po určitou dobu podporují cizince, aby byly minimalizovány jeho bariéry.

V oblasti pracovních aktivit, jež mají většinou největší výchovný efekt, je vhodné odsouzeným cizincům nabízet přiměřené řemeslné a rukodělné činnosti, jež by je vedly k uvědomění si významu práce pro řádný, společensky akceptovatelný život. Je třeba si uvědomit, že řada cizinců zejména z oblasti organizovaného zločinu nikdy řádně a dlouhodobě nepracovala, práci považuje za podřadnou činnost, jejímž vykonáváním by se degradovali ve své komunitě. Proto je běžné, že většina cizinců se jakékoliv formě pracovního zařazení vyhýbá, nebo ji alespoň nevyhledává, a práce je proto přidělována jiným vězňům se zájmem o pracovní zařazení.

Významnou úlohu při celkové resocializaci odsouzených cizinců mohou sehrát vzdělávací aktivity, zejména v oblasti výuky českého jazyka a na něj navazující poznávání kulturních odlišností naší země, jež vede odsouzené cizince k lepšímu pochopení specifik české kultury a v globálu celé evropské civilizace. V návaznosti na výuku českého jazyka je vhodné se zaměřit i na oblast posilování právního vědomí cizinců, tj. na seznámení s českým právním řádem a prostředím. Je ovšem možné, že tito cizinci nově nabytých znalostí mohou spíše zneužít ve vztahu ke státním orgánům, než je využít k začlenění se do života společnosti.

Asi nejvíce rozvíjenou oblastí programu zacházení je naplňování zájmových aktivit, jež jsou cizinci vnímány jako nejvolnější forma zacházení a režimu, jež jim umožňuje trávit společně dostatek času, komunikovat spolu a případně organizovat jinou činnost, jež může ohrožovat účel výkonu trestu odnětí svobody a může v konečném důsledku ohrozit bezpečnost ve věznici (zejména u ruskojazyčných odsouzených). Do této oblasti je možné zařadit i problematiku uspokojování specifických kulturních, zejména náboženských potřeb, jejíž realizací je pověřena Duchovní služba VS ČR.

Klíčovou úlohu při realizaci aktivit programu zacházení s odsouzenými cizinci sehrává příslušný odborný zaměstnanec oddělení výkonu trestu odnětí svobody, jež řídí a koordinuje příslušné aktivity, a který právě ve spolupráci s koordinátorem může nejvíce ovlivnit chování cizince ve věznici, jeho přístup k výkonu trestu odnětí svobody, potažmo k VS ČR a celému státnímu aparátu jako reprezentantu českého národa, společnosti a kultury. Proto praktická část práce bude věnována zjišťování názorů, postojů a návrhů vybraných specialistů oddělení výkonu trestu odnětí svobody, kteří pracují s vězňnými cizinci a jsou si vědomi všech úskalí práce s nimi.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ A ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT

Výzkumná část je prezentací kvantitativního výzkumu založeném na statistické proceduře s dominantní technikou dotazníku. Součástí výzkumné části je i komparace statistických údajů o pobytu cizinců v českých věznicích v letech 2000 až 2011, která přináší objektivní pohled na sledovanou problematiku.

Dotazníkové šetření bylo uskutečněno ve čtyřech českých věznicích a zúčastnilo se ho 58 respondentů – cizinců ve výkonu trestu odnětí svobody.

3.1 Cíl šetření a stanovení základního výzkumného problému

Cílem empirického šetření je zjistit současný stav života cizinců za mřížemi, jak po materiální, tak po duchovní stránce. Půjde zejména o složení cizinců (národnost a státní příslušnost), pohledy na jejich ubytování, stravování, zacházení s nimi, otázky jejich vyžití ve vězení, způsoby komunikace apod. Důležitým východiskem pro stanovení základního výzkumného problému budou důvody pobytu v České republice, charakter trestné činnosti a délka odnětí svobody. Na základě zjištěných faktů bude možné vyslovit potvrzení základního výzkumného problému a z toho vyplývající případné návrhy na opatření.

Základní výzkumný problém

Stanovení základního výzkumného problému spočívalo v otázce, zda cizinci ve výkonu trestu odnětí svobody v českých věznicích jsou schopni zvládat tento trest v daných podmínkách a zda jsou uspokojovány jejich základní potřeby, zvyklosti, tradice a náboženství. Vždyť, jak je uvedeno v úvodu práce, skladba současných cizinců v českých věznicích je doslova pestrobarevná. Vězeňská služba má proto mimořádný zájem na tom, aby jejich základní potřeby v mezích zákona byly respektovány a dodržovány.

Základní výzkumný problém proto zní: **Využívá Vězeňská služba České republiky všech svých zákonných možností v zacházení s vězněnými cizinci a zkvalitňování jejich životních podmínek ve výkonu trestu odnětí svobody?**

3.2 Popis zkoumaného vzorku

Zkoumaným vzorkem se stalo 58 respondentů (cizinců ve výkonu trestu odnětí svobody) ze čtyř českých věznic typu s ostrahou, vybraných vychovatelem a ochotných ke spolupráci. Bylo zapotřebí podrobně jim vysvětlit účel dotazníku, směřující ve svém důsledku k případnému zlepšení jejich penitenciárních životních podmínek. Všichni respondenti byli cizí národnosti, přesto otázkám dotazníku většinou rozuměli. I tak se vyplňování dotazníku zúčastnili za přítomnosti vychovatele či speciálního pedagoga, kteří respondentům v případech neporozumění poradili. Pokud bylo třeba, pomohl tlumočnick, a to v patnácti případech z padesáti osmi respondentů. Většina respondentů pocházela z Vietnamu (ti rozuměli česky velmi dobře), další dotazovaní byli příslušníky z dvaceti zemí celého světa (viz kapitola 3.4).

Výzkumu (dotazníkového šetření) se zúčastnili zástupci z 21 zemí, přičemž nejvíce jich bylo - 13 z Vietnamu, 8 z Bulharska, 6 z Ukrajiny a 5 ze Slovenska. Ostatní cizinci již byli roztržštěni od tří (Rumunsko) až po jednoho cizince z jednoho státu. Největší zastoupení měla Evropa, celkem 12 států (Slovensko, Ukrajina, Rusko, Polsko, Bulharsko, Španělsko, Moldávie, Albánie, Makedonie, Kosovo, Rumunsko, Gruzie), z Asie bylo 5 států (Vietnam, Singapur, Irák, Mongolsko a Čína, z Afriky 2 země (Nigérie a Alžírsko) a z Jižní Ameriky také dva státy (Brazílie a Paraguay). Severní Amerika neměla žádné zastoupení.

3.3 Charakteristika a struktura dotazníku

Dotazník je jednou z metod kvantitativního výzkumu, jímž lze obsáhnout v přiměřeně krátkém čase poměrně velký počet respondentů. Úskalím dotazníku často bývá jeho validita i reliabilita a také u začínajícího výzkumníka nerovnoměrné časové rozvržení. Odpovědi na otázky mohou být jednoznačné (ano- ne), škálované, anebo volné.

Z metodologického hlediska bylo naše šetření založeno na kvantitativním výzkumu. Jednalo se o statistickou proceduru s dominantní technikou dotazníku. Dotazník byl sestaven z deseti otázek a zahrnoval jak tvrdá data (věk, národnost – státní příslušnost, charakter trestné činnosti a délku trestu odnětí svobody); tak i měkká data, která týkala otázek rodinných vztahů, komunikace, dodržování práv a povinností vězňů, ubytování a stravování cizinců ve vězení apod.

Při vyplňování dotazníků je třeba vyzvednout zodpovědný přístup specialistů a vychovatelů, kteří s vězňnými cizinci spolupracovali a radili jim. Vzhledem k tomu, že respondenti byli předem řádně poučeni a bylo jim vysvětleno, že dotazník je anonymní a může přispět k zlepšení jejich životních podmínek ve vězení, většinou ochotně dotazníky vyplňovali. Nebývá v penitenciární praxi zvykem, že vězni spolupracují. (viz příloha č. 1)

3.4 Analýza a interpretace výsledků dotazníkového šetření

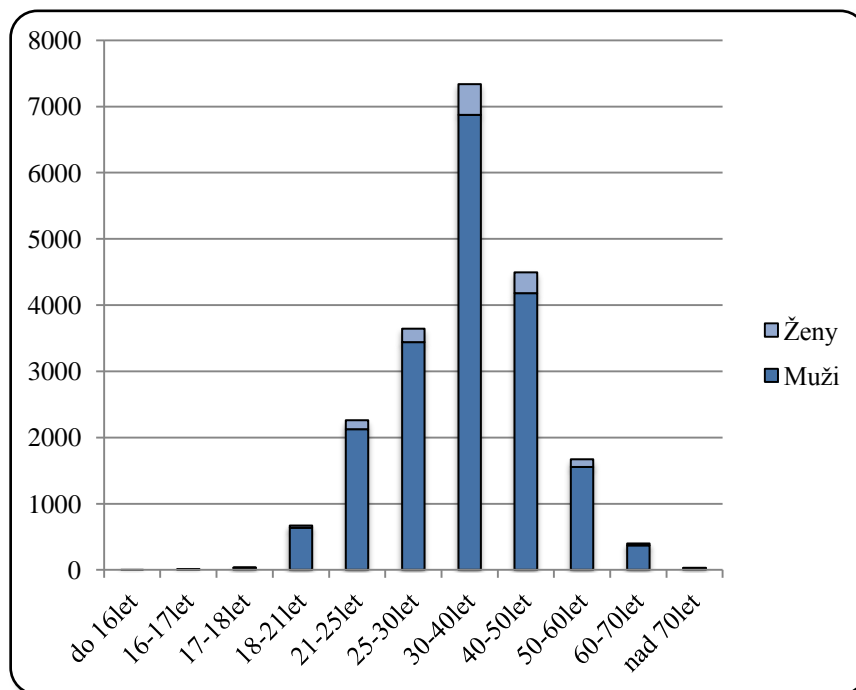
Analýzou a interpretací výsledků dotazníkového šetření rozumíme rozbor získaných údajů prostřednictvím metody dotazníku. Půjde o rozbor výsledků jednotlivých odpovědí na otázky, jež dotazník obsahoval. Na základě dosavadních informací a vlastních dlouholetých zkušeností v penitenciární praxi budou jednotlivé položky dotazníku komentovány.

1. Věkové složení zkoumaných cizinců

Nejvíce cizinců ve výkonu trestu odnětí svobody bylo ve věku od 31 do 40 let, celkem 27. K nim se řadí dalších 15 ve věku 20 – 30 let. V dalších věkových kategoriích počty přiměřeně klesají: od 41 do 50 let – 10 respondentů, od 51 let do 60 – 5 respondentů a pouze jeden byl ve věku nad 60 let. Průměrný věk cizinců zkoumaného vzorku byl 36 let. Tato skutečnost odpovídá i celkové vězeňské populaci.

*Tab. 1. Věkové složení vězeňské populace
k 31.12. 2011*

Věk	Muži	Ženy	Celkem
do 16let	1	0	1
16-17let	9	0	9
17-18let	31	1	32
18-21let	636	35	671
21-25let	2 122	138	2 260
25-30let	3 437	207	3 644
30-40let	6 874	461	7 335
40-50let	4 178	315	4 493
50-60let	1 553	118	1 671
60-70let	369	29	398
nad 70let	24	3	27
Celkem	19 234	1307	20541

Obr. 2. Věkové složení vězeňské populace k 31. 12. 2011

2. Důvody pobytu cizinců v České republice

Z 58 respondentů jich 40 odpovědělo, že šlo do České republiky za prací. 5 cizinců má u nás rodinu, tudíž chtěli s ní být v úzkém kontaktu a 4 respondenti se vyjádřili rovnou, že je na našem území lákala trestná činnost. Turistický zájem byl ve třech případech, 6 respondentů nedovedlo odpovědět. Je pochopitelné, že všech 13 Vietnamců v ČR provozuje „pracovní“ činnosti, dále se k nim připojují Bulhaři, Slováci a Ukrajinci. Turistika zajímala Španěly.

Jak je zřejmé již od počátku výzkumu, důvodem pobytu cizinců v České republice je zaměstnání. Nejzřetelnější je to u Vietnamců, Slováků a Ukrajinců, což zhruba odpovídá poměru cizinců v české občanské společnosti.

3. Trestná činnost a výše trestů

Z šetření vyplývá, že nejčastější trestnou činností je majetková trestná činnost, dále krádeže, loupežná přepadení, obchod s drogami, kuplířství a také jedna vražda. Práce se nezabývá otázkou, která trestná činnost je cizím státním příslušníkům za mřížemi nejbližší.

Pouze u Vietnamců lze konstatovat, že si libují ve výrobě a distribuci drog, zejména marihuany.

Výše udělených trestů se pohybovala od jednoho roku do patnácti let. Nejčastější udělené tresty se pohybovaly v rozmezí pěti až sedmi let. Průměrná výše činila 6 let. Z toho vyplývá, že cizinci si v českých věznicích pobudou v průměru přibližně 6 let. To je poměrně vysoká sazba, když si uvědomíme ekonomické dopady trestu odnětí svobody.

4. Vztahy s rodinou

Rodina je pro cizince ve výkonu trestu odnětí svobody prioritní. Podporuje je materiálně i duchovně. Vztahy s rodinou vítá a podporuje i vězeňská služba. Vietnamci jsou v kontaktu jak s nejbližší rodinou, tak také s dalšími příbuznými, ale i přáteli (většinou podnikateli), s nimiž žijí v určité komunitě. Nejlépe jsou na tom Slováci, kteří mají relativně do České republiky nejbližší, ale také Poláci a Němci. Našeho šetření se zúčastnil pouze jeden Polák, ten však s rodinou z osobních důvodů kontakty neudržoval (navíc byl jedním z nejproblémovějších, kverulant, stěžující si na všechno, vyjma stravy).

5. Komunikace s vězněnými cizinci

Komunikace s vězni je vždy obtížná a vyžaduje ze strany vězeňského personálu jednak zkušenosti, jednak sociálně psychologický výcvik a znalost osobnosti odsouzeného. U vězněných cizinců je situace o to složitější, že k uvedeným faktorům se připojuje základní problém – jazyková bariéra. Naštěstí u našeho šetření se domluvilo bez větších problémů 45 cizinců, 13 se jich dorozumívalo složitěji a za pomoci vychovatelů, ve třech případech museli vypomoci tlumočníci (Singapur, Čína, Irák). Jak důležitým jazykem je stále ruština, zejména v českých podmínkách u rusky mluvících cizinců, se prokázalo i v našem šetření (Ukrajina, Moldávie, Mongolsko, Bělorusko – i když v našem šetření nefigurovalo, a pochopitelně Rusové). V kurzu je stále angličtina, francouzština, španělština a němčina.

Vězeňská služba má mimořádný zájem na komunikaci s vězněnými cizinci, a to z mnoha důvodů. Jazykové bariéry řeší příručkami pro cizince v jazyce anglickém, a dalšími světovými jazyky, v nichž jsou obsažena práva a povinnosti vězňů a základní údaje o Evropských vězeňských pravidlech, jež se jich přímo dotýkají.

U vietnamských odsouzených se často pro komunikaci s ostatními Vietnamci využívá jedince, který se nejlépe dorozumí a je ochoten tlumočit požadavky vězeňské služby a naopak.

6. Víra

Podle zjištění kvality života u české populace odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody stojí otázky víry (a také politiky) na posledním místě v žebříčku hodnot u odsouzených (Jůzl, 2008). V našem šetření se toto nepotvrdilo, neboť z 58 dotazovaných bylo 43 věřících a jenom 15 nevěřících. Nejvíce bylo zastoupeno římskokatolické náboženství, víra pravoslavná (Ukrajina, Rusko, Slovensko), dále hinduismus (Vietnamci) a také muslimové (Irák, Alžírsko).

Je povinností vězeňské služby zajistit pro všechny věřící adekvátní podmínky pro jejich vyznání. Obvykle se bohoslužby odehrávají ve vězeňské kapli (jsou již téměř ve všech věznicích), ale mohou zde probíhat i nerušená rozjímání i kulturní akce v duchu národních tradic odsouzených cizinců. Evropská vězeňská pravidla přímo ukládají zúčastněným zemím starat se a podporovat náboženské vyznání vězňů.

7. Práva a povinnosti cizinců ve výkonu trestu odnětí svobody

Z 58 dotazovaných cizinců zná svá práva 53 vězňů, 5 se vyjádřilo, že nikoliv (dva Španělé, Rumun, Slovák a již zmiňovaný Polák). Svou neznalost přičítají na vrub vězeňské službě.

Naopak, pokud se týká znalostí povinností, pak je znají všichni odsouzení cizinci – až opět na jednoho – Poláka. To svědčí o mimořádném zájmu vězeňské služby na tom, aby všichni vězni, tedy i cizinci své povinnosti znali a také je naplňovali, včetně cizinců.

Dodržování práv vězňů na straně jedné a plnění povinností vězňů na straně druhé patří k základním kamenům chodu a fungování celého penitenciárního systému. Proto vězeňská služba pečlivě dbá na seznámení se vězňů s nimi a také na jejich vzájemném dodržování.

8. Národní strava

Se stravou, která alespoň nějak připomíná národní tradici cizinců v jejich zemích, je spokojeno pouze 5 odsouzených (Slovák, Rus, 2 Bulhaři a Iráčan). Ostatní (53)

se musejí smířit s běžnou vězeňskou stravou poskytovanou v českých věznicích s patřičnou nutriční hodnotou. Ale nestěžují si. Ovšem je třeba alespoň částečně dodržovat národní stravu, zejména u muslimů a židů.

Vězeňská služba, opět v souladu s Evropskými vězeňskými pravidly, zajišťuje stravu pro cizince v rámci svých možností a v rámci dodržování pravidel. Proto z muslimské stravy je vyloučeno vepřové maso apod., u židovských potřeb na tzv. „košerovanou“ stravu vypomáhá Pražská židovská obec, ale naštěstí takových požadavků není mnoho.

9. Ubytování cizinců

S ubytováním je spokojeno 40 odsouzených cizinců, 18 jich je nespokojeno. Dotazník nezkoumal příčiny nespokojenosti s ubytováním, ve prospěch vězeňské služby však hovoří dvě třetiny respondentů, kteří si na ubikace a jejich zařízení nestěžují.

Ubytování a strava patří k důležitým faktorům kvality života odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. Ty tam jsou doby, kdy ve věznicích kralovala šedá a hráškově zelená barva; postupně došlo k celkové estetizaci vězeňských zařízení, vybavení kulturních místností a sociálních zařízení. Zároveň se zvýšila celková bezpečnost věznic díky moderním stavebně technickým zabezpečením, znemožňujícím útoky vězňů.

10. Je lépe být ve výkonu trestu odnětí svobody v České republice nebo ve vlasti?

Na tuto otázku nebylo odpovězeno respondenty jednoznačně. Nicméně 28 odpovědí ve prospěch českých věznic oproti 17 zahraničním (ale jakým!) je pro Českou republiku dobrým hodnocením ve srovnání s věznicemi jiných zemí (vyjma vyspělého západu). Třináct dotázaných cizinců se nedokázalo jednoznačně vyjádřit.

Zájem zůstat v českých věznicích mají především Vietnamci, neboť podle vietnamského trestního řádu by ve vlasti dostali daleko delší tresty, o vnitřních podmínkách ve věznicích nemluvě.

Česká vězeňská služba prošla v průběhu dvaceti let důkladnou transformací, což se odrazilo v novém zákonu o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb. a zákonu o výkonu vazby č. 293/1993 Sb. V důsledku toho patří české vězeňství k vyspělým evropským systémům, proto i většina vězňených cizinců by raději zůstala ve výkonu trestu odnětí svobody u nás.

3.5 Ukazatele vývoje počtu odsouzených cizinců

Vězeňská služba sleduje vývoj počtu cizinců v českých věznicích od 90. let minulého století. Bakalářská práce předkládá přehledy počtu cizinců v českých věznicích a vazebních věznicích za posledních 11 let.

Tab. 2. Přehled obviněných a odsouzených cizinců a občanů české národnosti v letech 2000 - 2011

Rok	ČR			Cizinci			Celkem
	Obvinění	Odsouzení	Celkem	Obvinění	Odsouzení	Celkem	
2000	4 150	14 014	18 164	1 405	1 129	2 534	20 698
2001	3 241	13 432	16 673	1 097	1 029	2 126	18 799
2002	2 437	11 713	14 150	757	917	1 674	15 824
2003	2 524	12 773	15 297	790	913	1 703	17 000
2004	2 384	13 998	16 382	792	920	1 712	18 094
2005	2 116	15 006	17 122	663	915	1 578	18 700
2006	1 867	15 333	17 200	532	846	1 378	18 578
2007	1 713	15 796	17 509	541	851	1 392	18 901
2008	1 897	17 156	19 053	505	944	1 449	20 502
2009	1 781	18 317	20 098	579	1 057	1 636	21 734
2010	1 894	18 398	20 292	549	1 051	1 600	21 892
2011	2 002	19 422	21 424	611	1 119	1 730	23 154

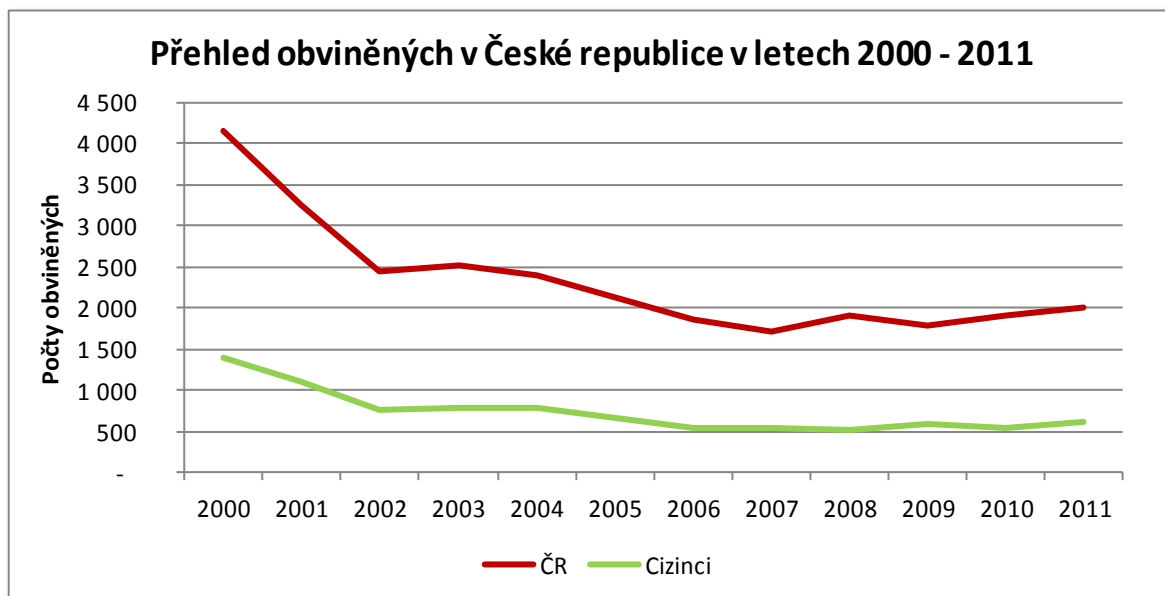
Z uvedené tabulky je zřejmé, že v českých věznicích a vazebních věznicích se pohybovalo nejvíce vězněných cizinců v počátcích třetího tisíciletí (2000-2001), postupně se jejich počet snižoval (a kolísal), až se ustálil na současných počtech cca 1600 – 1700. Vzhledem k tomu, že statistické komparace byly prováděny koncem roku 2012, nemohly být do tabulky zahrnuty stavy po prezidentské amnestii.

Tab. 3. Přehled vybraných skupin cizinců vězněných v ČR v letech 2000 - 2011

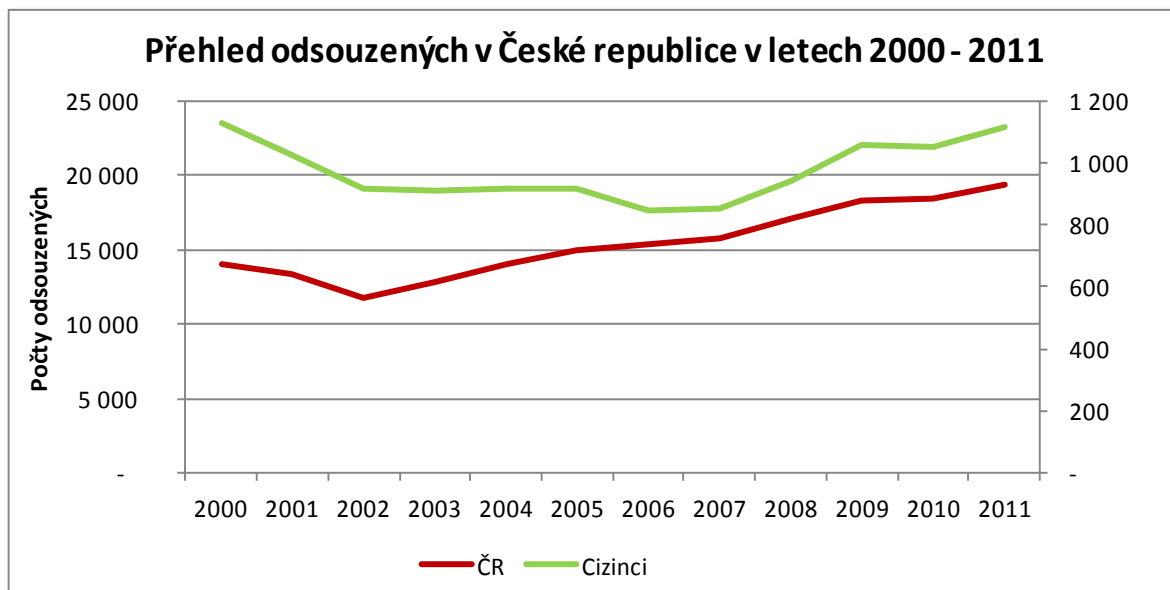
Rok	Bulharsko	Polsko	Rumunsko	Rusko	Slovensko	Ukrajina	Vietnam
2000	93	72	73	97	659	799	130
2001	69	72	62	97	447	696	128
2002	64	45	16	60	373	517	113
2003	71	41	18	66	355	518	150
2004	57	59	50	66	345	471	181
2005	42	42	58	62	330	412	159
2006	28	34	72	52	389	286	146
2007	25	55	55	42	347	300	178
2008	29	59	62	45	449	248	196
2009	39	50	84	51	522	232	252
2010	32	59	67	39	525	186	299
2011	52	71	71	47	566	170	371

Z tabulky (Tab. 3) jednoznačně vyplývá, že nejčastějšími „zahraničními klienty“ v českých věznicích jsou občané z bývalého „východního bloku“, a často i nejbližší sousedé. V této nelichotivé statistice vedou Slováci před Ukrajinci a pak Vietnamci.

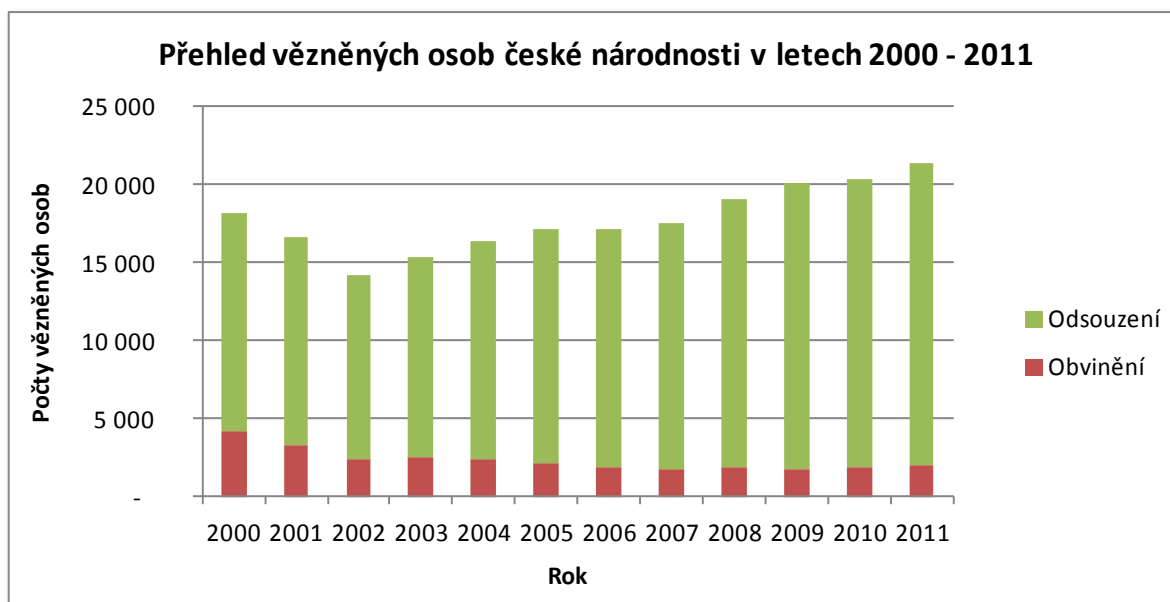
Obr. 3. Přehled obviněných v České republice v letech 2000 - 2011

Počty obviněných cizinců ve srovnání s českými obviněnými vykazují větší stabilitu, křivky shody jsou opisovány opět v prvních třech letech třetího tisíciletí.

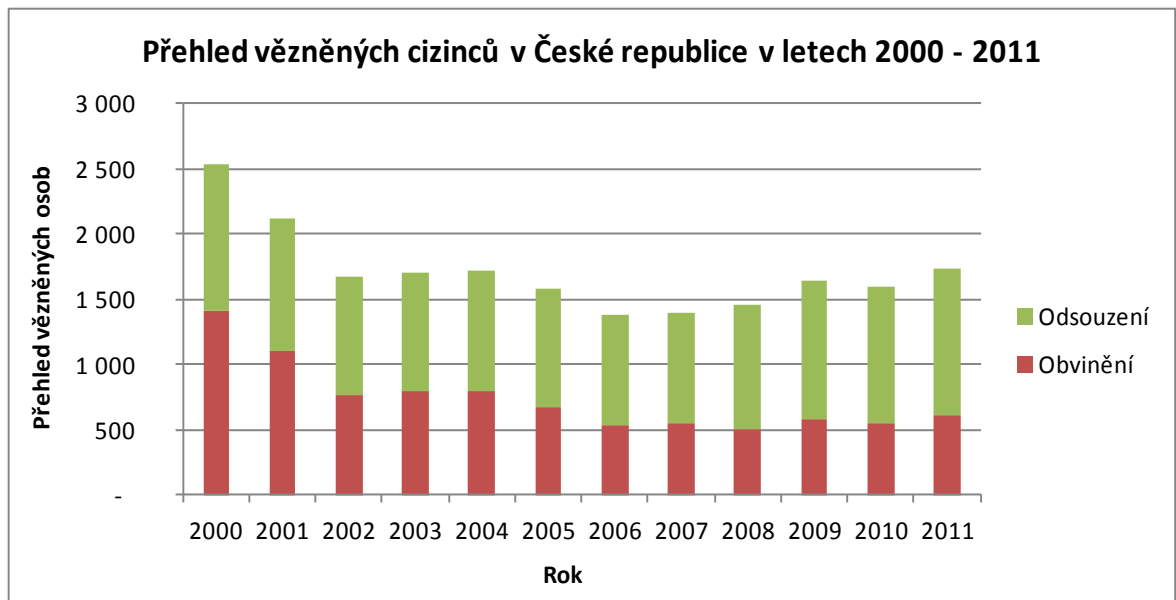
Obr. 4. Přehled odsouzených v České republice v letech 2000 - 2011

Pro lepší přehled – zeleně zprava jsou uváděny počty cizinců ve výkonu trestu odnětí svobody, již vykazují „stabilnější“ křivku než domácí vězni.

Obr. 5. Přehled vězňených osob české národnosti v letech 2000 - 2011

Obrázek (Obr. 4) názorně ukazuje poměr osob ve vazbě vůči osobám ve výkonu trestu odnětí svobody. Z grafu je patrné, že odsouzeno k výkonu trestu odnětí svobody je nepoměrně více osob, než ve výkonu vazby.

Obr. 6. Přehled vězňů cizinců v České republice v letech 2000 - 2011

Jestliže českých vězňů je ve výkonu trestu odnětí svobody mnohem více než ve vazbě, pak tento fakt neplatí u vězňů cizinců. Poměr hovořil zpočátku tisíciletí ve prospěch vazby; a až v roce 2003 dochází k vyrovnání počtů a postupně se mění ve prospěch vězňů ve výkonu trestu odnětí svobody.

3.6 Shrnutí a doporučení pro zacházení s vězněnými cizinci

Z uvedených šetření vyplývá, že věznění cizinci mají v České republice ve výkonu trestu odnětí svobody vytvořeny Vězeňskou službou ČR velmi dobré podmínky, jež jsou plně v souladu s požadavky Evropských vězeňských pravidel a dalšími mezinárodními úmluvami. Čtyři věznice v České republice poskytly celkem 58 respondentů z celkem 21 států, nejvíce z Vietnamu a z Bulharska, kteří odpovídali na 10 otázek. Jejich průměrný věk byl 36 let.

Hlavním důvodem pobytu zkoumaných cizinců v České republice je především pracovní uplatnění, zejména u Slováků, Ukrajinců a Vietnamců. Bohužel se při tom nevyhnou páchání trestné činnosti. Jejich nejfrekventovanějšími prohřešky jsou majetková trestná činnost, krádeže, obchod s drogami (Vietnamci), loupežná přepadení, kuplířství a jedna vražda. Za to byli cizinci „oceněni“ soudy trestem odnětí svobody od jednoho do patnácti let, průměrně šesti lety. U mnohých pak následuje vyhoštění.

Za jednu z prioritních otázek lze považovat kontakty a vztahy s rodinou. Ty jsou jednak cizinci vyžadovány, jednak vězeňskou službou podporovány. V těžším postavení jsou ti cizinci, kteří pocházejí ze vzdálených zemí. Naopak Slováci, Ukrajinci a zejména Vietnamci jsou se svými rodinami v úzkém kontaktu. Složitější je naopak komunikace s vězněnými cizinci, i když vězeňská služba tyto problémy řeší prostřednictvím tlumočnicků a do cizích jazyků přeloženými právy a povinnostmi vězňů. V tomto šetření však nebylo výrazných jazykových bariér.

V otázkách víry má Vězeňská služba ČR dlouhodobě jasno. Jsou proto umožňovány náboženské obřady pro vězněné cizince a splňovány podmínky pro vyznání své víry. Jsou zřizovány kaple a náboženské symboly a předměty. Každý cizinec může svobodně uplatňovat svou víru. Jejich víru respektuje i vězeňská strava, na niž si věznění cizinci často nestěžují. Platí to zejména u muslimského vyznání, ale i u jiných. Rovněž ubytování splňuje v českých věznicích požadované standardy, na něž si odsouzení (ale i obvinění) cizinci také enormně nestěžují.

Pozitivním zjištěním pro vězeňskou službu je skutečnost že odsouzení i obvinění cizinci velmi dobře znají svá práva a povinnosti a chovají se v souladu s nimi. Proto asi také polovina z nich by raději trávila výkon trestu odnětí svobody u nás, než ve své vlasti. Jedna třetina by se přikláněla k výkonu trestu odnětí svobody doma.

Šetření prokázalo, že transformace českého vězeňství proběhla v souladu s požadovanými záměry v duchu humanizace, deprizonizace a demokratizace. Tím také získáváme klíč k řešení stanoveného základního výzkumného problému – zda Vězeňská služba České republiky využívá všech svých zákonných možností v zacházení s vězněnými cizinci a zkvalitňování jejich životních podmínek ve výkonu trestu odnětí svobody. Lze konstatovat, že vězeňská služba své závazky vůči vězněným cizincům plní a je schopna měnit své standardní přístupy v nadstandardní. To je odpověď na výzkumný problém této bakalářské práce, a tím byl splněn i její cíl. Proto není nutné stanovit další opatření.

Pokud se týká vlastního zacházení s vězněnými cizinci, to již nebylo cílem řešení této bakalářské práce, neboť by se jednalo o rozsáhlé pojednání s přihlédnutím ke specifickým jednotlivých národů, národností, jejich menšin a etnik.

ZÁVĚR

Bakalářská práce přináší komplexní pohled na život cizinců ve výkonu trestu odnětí svobody v České republice. Práce je rozdělena na část teoretickou a výzkumnou. Teoretická část seznamuje čtenáře ve dvou kapitolách s problematikou cizinců na našem území a s otázkami řešení páchaní jejich případné trestné činnosti a jejich důsledků – pobytu cizinců ve výkonu trestu odnětí svobody. Ve výzkumné části (třetí kapitole) se práce zabývá empirickým šetřením a prostřednictvím dotazníkové metody zjišťuje spokojenost s kvalitou života cizích státních příslušníků ve výkonu trestu. Výzkumná část je doplněna statistickými údaji o pobytu cizinců v českých věznicích od roku 2000 do roku 2011, čímž dokresluje výsledky kvantitativního výzkumu.

Z analýzy výsledků šetření vyplývá, že Vězeňská služba České republiky se chová k vězněným cizincům velmi tolerantně. Snaží se jim vytvořit podmínky v souladu s jejich národními tradicemi a zvyklostmi. Projevuje se to zejména v ubytování, stravování, podpoře vztahů s rodinami, v respektování jejich víry a náboženského vyznání apod. vše se děje v souladu s Evropskými vězeňskými pravidly a dalšími předpisy, normami a úmluvami mezinárodního charakteru. Většina dotazovaných vězněných cizinců tak vyjádřila obecnou spokojenost. Tento fakt potvrzují i odpovědi na poslední otázku, jež zjišťuje, zda by dotyčný vykonával trest za mřížemi v ČR nebo raději ve vlasti. Většina odsouzených cizinců se vyslovila pro pobyt za mřížemi raději v ČR.

Přehled statistik ukázal, že mezi vězněnými cizinci mají největší zastoupení Slováci, pak Ukrajinci a Vietnamci. V uvedených tabulkách jasně kralují vězni z bývalého „východního bloku“, v to počítaje ještě Bulhary, Poláky, Rusy a Rumuny. Avšak, jak je uvedeno ve výzkumné části, mezi vězněné cizince se řadí i jedinci např. z Hongkongu, Paraguaye a dalších exotických zemí. Velké zastoupení mají i občané z tzv. ruský mluvících zemí, zejména Bělorusové, Moldavci a další.

Vězeňská služba musí bedlivě sledovat chování cizinců ve výkonu trestu odnětí svobody. Pamětliva nedávno připravovaných vzpour ruský mluvících vězňů a jejich vnitřní provázanosti a organizovanosti (akce Alcatraz), musí mít trvale tyto vězně pod kontrolou a nedovolit jim vzájemné propojování. Na druhé straně vězeňská služba vytváří trvale vhodné podmínky pro zvyšování kvality života vězněných cizinců. Vzhledem k zjištěním v empirickém šetření není nutné podávat další návrhy na opatření.

Bakalářská práce tak splnila svůj cíl, tj. zjistit stav úrovně u vězněných cizinců ve výkonu trestu odnětí svobody. Tím byl i vyřešen základní výzkumný problém.

Vzhledem k tomu, že počet cizinců se v českých věznicích během posledních let ustálil zhruba na čísle 1600 - 1700 vězňů (což je více než desetina vězeňské populace), je třeba s touto specifickou skupinou počítat jako s fenoménem specifickým, více méně nebezpečným, a vyžadujícím speciální zacházení. Přesto jsou to vězni jako všichni ostatní, kteří mají své vnitřní, zdravotní a rodinné problémy. Vězeňská služba na to vše bere ohledy, avšak práva a povinnosti platí rovněž pro všechny vězně stejně.

Závěrem lze konstatovat, že pobyt cizinců v českých věznicích a zacházení s nimi je na velmi dobré úrovni. Mají ze zákona zajištěno vše, co potřebují ke splnění podmínek výkonu trestu odnětí svobody a pro jejich propuštění, případně podmíněné propuštění a zajištění následné kontinuální postpenitenciární péče (pokud nedojde k následnému vyhoštění). Tím se Vězeňská služba České republiky řadí mezi vyspělé evropské vězeňské systémy.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografie

BAJCURA, L., 2008. *Zacházení s vězni a tvorba standardizovaných programů*. Disertační práce. Praha: Pedagogická fakulta Karlovy univerzity.

ČERNÍKOVÁ, V. a V. MAKARIUSOVÁ, 1996. *Sociální ochrana*. 1. vyd. Praha: PA.

ČERNÍKOVÁ, V. a V. MAKARIUSOVÁ, 1997. *Úvod do penologie*. 1. vyd. Most: Sociálně právní institut.

FOUCAULT, M., 2000. *Dohlížet a trestat*. Praha: Deauphin. ISBN 80-86019-96-9.

HÁLA, J., 1999. *Teorie a praxe vězeňství*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita.

INCIARDI, J., A. 1994. *Trestní spravedlnost*. Praha: Victoria Publishing. ISBN 80-85605-30-9.

JANDOUREK, J., 2003. *Úvod do sociologie*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-749-3.

JŮZL, M., 2012. *Penitenciaristika a penologie*. Brno: IMS Brno. ISBN 978-80-87182-24-6.

PRŮCHA, J., 2004. *Interkulturní psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-885-6.

SCHEINOST, M., 1996. *Trestná činnost cizích státních příslušníků v ČR a etnický faktor v organizované kriminalitě*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha.

SCHEINOST, M. a kol., 2004. *Výzkum cizích státních příslušníků v českých zemích*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 80-7338-025-0.

SOCHŮREK, J., 2007. *Kapitoly z penologie I*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita. ISBN 978-80-7372-203-6.

ŠÍŠKOVÁ, T. a kol., 2001. *Menšiny a migranti v České republice*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-648-9.

ŠÍŠKOVÁ, T. a kol., 1998. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-285-8.

VÁGNEROVÁ, M., 2008. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-414-4.

Zákony a normy

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky

Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Vyhláška MS č. 109/1994 Sb. kterou se vydává řád výkonu vazby

Vyhláška MS č. 345/1999 Sb. kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

Metodický list ředitele odboru výkonu vazby a trestu a hlavního kaplana č. 6/2007, kterým se stanovují evidenční a dokumentační náležitosti aktivit programů zacházení u odsouzených a preventivně výchovných, vzdělávacích, zájmových a sportovních programů u obviněných a pravidla manipulace s dokumentací související s vězněnými osobami ve věznicích a vazebních věznicích a její zabezpečení.

Metodický list ředitele odboru výkonu vazby a trestu č. 1/2013, kterým se stanoví principy a pravidla zacházení s odsouzenými, kteří nejsou státními občany České republiky

Evropská vězeňská pravidla. Příloha časopisu České vězeňství č. 1/2006

Evropská úmluva o vydávání, Paříž 1957

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ČR	Česká republika
MS	Ministerstvo spravedlnosti
VS	Vězeňská služba
VTOS	Výkon trestu odnětí svobody
VV	Výkon vazby

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1. Organizační schéma generálního ředitelství VS ČR	22
Obr. 2. Věkové složení vězeňské populace k 31. 12. 2011	44
Obr. 3. Přehled obviněných v České republice v letech 2000 - 2011	49
Obr. 4. Přehled odsouzených v České republice v letech 2000 - 2011.....	50
Obr. 5. Přehled vězňů české národnosti v letech 2000 - 2011.....	50
Obr. 6. Přehled vězňů cizinců v České republice v letech 2000 - 2011.....	51

SEZNAM TABULEK

Tab. 1. Věkové složení vězeňské populace k 31.12. 2011	43
Tab. 2. Přehled obviněných a odsouzených cizinců a občanů české národnosti v letech 2000 - 2011	48
Tab. 3. Přehled vybraných skupin cizinců vězněných v ČR v letech 2000 - 2011.....	49

SEZNAM PŘÍLOH

P I Dotazník

P II Oděv obviněných a odsouzených

P III Evropská vězeňská pravidla - výňatek

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Žádám Vás o spolupráci s vyplněním krátkého dotazníku, jehož cílem je vytváření kvalitnějších podmínek pro zacházení s cizinci ve výkonu trestu odnětí svobody (výkonu vazby) v České republice.

Dotazník

Nejprve uveďte základní data:

Věk:

Pohlaví:

Mateřská země (vlast):

Trestný čin:

Délka trvání trestu odnětí svobody:

- 1. Jaký je důvod Vašeho pobytu v ČR?**
- 2. Jak dlouho v ČR pobýváte?**
- 3. Udržujete kontakty s rodinou? S kým?**
- 4. Máte jazykové bariéry? Jak se domluvíte?**
- 5. Je Vám umožněna Vaše víra (náboženské vyznání), pokud jste věřící?**
- 6. Jsou dodržována Vaše práva, byl jste s nimi seznámen?**
- 7. Plníte si své povinnosti vyplývající z trestu odnětí svobody (výkonu vazby)?**
- 8. Je Vám poskytována Vaše národní strava?**
- 9. Jste spokojen s ubytováním?**
- 10. Je lépe být ve výkonu trestu odnětí svobody v ČR nebo ve Vaší vlasti?**

PŘÍLOHA P II: ODĚV OBVINĚNÝCH A ODSOUZENÝCH

Vrchní oděv – obviněný

Vrchní oděv - odsouzený

Pracovní oděv - odsouzený

Vrchní oděv – odsouzený mladistvý

PŘÍLOHA P III: EVROPSKÁ VĚZEŇSKÁ PRAVIDLA - VÝŇATEK

RADA EVROPY

VÝBOR MINISTRŮ

Doporučení Rec (2006) 2

Výboru ministrů členským státům

k Evropským vězeňským pravidlům.

(Schváleno Výborem ministrů dne 11. ledna 2006 na 952. zasedání náměstků ministrů)

Výbor ministrů, v souladu s ustanovením článku 15. b Statutu Rady Evropy, s ohledem na Evropskou úmluvu o lidských právech a precedenční právo Evropského soudu pro lidská práva, dále pak se zřetelem na práci prováděnou Evropským výborem pro zamezení mučení a nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání, zejména pak norem, jež tento Výbor zpracoval ve svých všeobecných zprávách, s opětným důrazem na skutečnost, že nikdo nesmí být zbaven svobody s výjimkou případů, které nelze řešit jinak a v souladu se zákonným postupem, s důrazem na to, že výkon trestu a zacházení s vězni vyžadují brát zřetel na požadavky bezpečnosti, zabezpečení a kázně, zároveň se zajištěním takových podmínek ve věznicích, které neporušují lidskou důstojnost a které uvězněným nabízejí smysluplné pracovní činnosti i programy zacházení, čímž je připraví na jejich opětovné začlenění do společnosti,

První část

Základní principy

1. Se všemi osobami zbavenými svobody bude zacházeno tak, aby byla respektována jejich lidská práva.
2. Osobám zbaveným svobody budou ponechána veškerá práva, která jim nebyla zákonně odňata uložením výkonu trestu nebo vazby.
3. Omezení ukládaná osobám zbaveným svobody budou v nezbytně minimálním rozsahu a úměrná legitimnímu účelu, pro který byla uložena.
4. Vězeňské podmínky, které porušují lidská práva vězňů, nelze ospravedlnit nedostatkem prostředků.
5. Život ve vězení se musí co možná nejvíce přibližovat pozitivním aspektům života na svobodě.
6. Výkon trestu bude zajišťován tak, aby umožnil osobám zbaveným svobody jejich opětovné začlenění do svobodné společnosti.

7. Je nutno podporovat spolupráci s externími sociálními službami a co možná nejvíce i zapojení občanských sdružení do vězeňského života.
8. Vězeňští pracovníci vykonávají důležitou veřejnou službu a jejich přijímání, zaškolení i pracovní podmínky jim musí umožnit udržování vysoké úrovně jejich péče o uvězněné osoby.
9. Ve všech věznicích musí probíhat pravidelné státní inspekce a nezávislé kontroly.

Cizí státní příslušníci

37.1 Vězni, kteří jsou cizími státními příslušníky, musí být neprodleně informováni o svém právu obracet se na diplomatické nebo konzulární představitele státu, jehož jsou příslušníky; je nutno jim poskytnout přiměřené možnosti pro komunikaci s těmito úřady.

37.2 Vězni, kteří jsou státními příslušníky států bez diplomatického nebo konzulárního zastoupení v zemi, jakož i uprchlíci nebo vězni bez státní příslušnosti, musí mít podobným způsobem možnost komunikovat s diplomatickým zástupcem státu, který je pověřen ochranou jejich zájmů, nebo s národními nebo mezinárodními organizacemi, jejichž úkolem je chránit zájmy těchto osob.

37.3 Vězeňská správa musí v plném rozsahu spolupracovat s představiteli diplomatických a konzulárních úřadů v zájmu těch uvězněných cizích státních příslušníků, kteří mohou potřebovat zvláštní pomoc.

37.4 Vězňům pocházejícím z cizích zemí je nutno poskytnout konkrétní informace o právní pomoci.

37.5 Vězňům pocházejícím z cizích zemí je nutno informovat o možnosti, že mohou požádat o to, aby byl výkon jejich trestu převeden do jiné země.